Бүгү чүрттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 124 (11021) | 1979 чылдың май 29, вторник | 1925 чылда үндезилеттинген | Ортээ 2 көп

НАЦИОНАЛДАР АРАЗЫНГА ХАРЫЛЗАЖЫЛГАНЫҢ ДЫЛЫ

«Орус дыл — ССРЭ-ниң улустарының найыралының болгаш кады ажылдажылгазының дылы»—бодунуң ажылын Узбекистанның найысылады Ташкентиге чоокта чаа дооскан Бүгү-эвиледдиң эртем-теоретиктиг конференциязының темазы ындыг болган. Национаддар аразынга харылзажылганың чепсээ — орус дылды өөренирниң болгаш башкылаарының чугуза айтырыгларын көрген.

Школага барып өөренирниң мурнунда орус дылга уругларның белеткелиниң, ону ниити эртемниг национал школазынга, дээди болгаш ортумак тускай өөредилге черлеринге база профтехөөредилге системазынга өөренирин болгаш башкылаарын сайзыраңгайжыдарының, өөредилге номнарын парлап үндүрериниң, башкыларны белеткээриниң, орус дылды өөренирниң деңнелин өөдиринге массалыг информация черлериниң ролюнуң дуржулгазын түүнеп көрген.

Конференцияның угланыышкыны эш Л. И. Брежневтиң байырлыг чагаазында тодаргайлаттынган. Коммунизмни тургузарда, чаа кижини кижиларде национаддар аразынга харылзажылганың чепсээ болур орус дылдың ролюнуң улам өзүп орарын ол чагаада онзалап демдеглээн деп, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының оралакчы президентизи академик П. Н. Федосеев чугаалаан. Эвиледдешкен бүгү-ле республикаларның төлөлекчилери киришкен ындыг конференцияны эрттиргени ниитилел-политиктиг улуг ужур-дузалыг. Бистиң чүртүвүстүң бүгү нациялары болгаш биче улустары национаддар аразынга харылзажылганың чепсээ кылдыр орус дылды эки тура-биле шилип алган. 130 ажыг национал дылдарының хөгжүлдезиниң, байыышкынының болгаш орус дылды шиңтээдип адырының чорудулгазы бистиң бүгү улустарывыстың ниити байлаа кылдыр чергелештир чоруп турар.

Орус дыл эртемденнериниң болгаш башкыларының кайгамчыктыг кадрларлыг, өөредириниң долу үнелиг методикалыг, тергиин эки өөредилге номнарлыг, техниктиг херекселдерлиг бис. Ынчалза-даа од ажылга онза дээштиг ажыкты бүгү улустуң орус дылче чүткүлү берип турар.

Орус дылды өөренириниң болгаш башкыларының талазы-биле улуг ажылдың чаа үе-чадазы болу берген амгы конференцияга ол бүгү ажылды улам сайзыраңгайжыдарыңыц сүмелериг ажылдап кылган.

(СЭТА).

БЕШ ЧЫЛДЫҢ КИЖИЛЕРИ

«Шагонартяжстрой» трестиң Ак-Довуракта тудуг эргелелинден хоочун тудугжу, Ленин болгаш Күш-ажылдың Кызыл Тук орденнериниң эдилекчизи Ооржак Докпак-оолович Комбуй-оол.

В. И. Ленин аттыг «Тыва дүт-дүгү» комбинаттың коллективи ростовчуларның «Хожудап турарлар чок ажылдаар» деп эгелээшкинин деткип, социалистиг чарышты калбарткан. Чарыштың мурнуку одуруунда — дерилгелер машинизи Тоя Намзыраевна Хертек.

Фабриканың бедик сорттуг даг-дүгү арыглаар цегиниң сиесарылар бригадири Владимир Комбуевич Монгуш төлептиг ажыл-ижи дээш «Күш-ажылчы шылгарал дээш» деп медальбиле шаңнаткан.

С. УЙНУНЗЯНИҢ чураан чуруктары.

СЭКП-НИҢ XXV СЬЕЗДИЗИНИҢ ШИИТПИРЛЕРИН — АМЫДЫРАЛГА!

Часкы хову ажылдары

ШАЛЫПЧЫ ХҮННЕРДЕ

Кызыл районда «Тиилелге» совхозтуң чер ажылдыглары онгу беш чылдың дөртү чазының тарылгазын бо хүннерде хайныышкынныг чорудуп турар. Көдээ ажыл-агыйның бо ең чугула кампаниязынга кур черниң механизаторлары ыяк белеткенген. Техниканы баш удур магадылап септээн, үрезинни сөөртүп эккеп, арыглап, хораннаан, чемишчидилгелерни шөлдерге төккен. Бо бүгүнүң түнелинде часкы хову ажылдары организастыг эгелээн болгаш ам доостур чедип турар.

Часкы хову ажылдарын чорудар комплекстиг дөрт отрядты совхозта тургускан. Олар 16 муң гектар черниң ел-шыгын базырып илиртээрин каш-ла хонукта шалыпкын дооскан. Ооң соонда өске ажылдар калбарын эгелээн. Черни болбаазырадырын хөрзүнү хат алырындан камгалаар техника-биле чорудуп турар. Ам 2300 гектар аңгысты ындыг арга-биле болбаазыраткан. Ол ажылда ам-даа 14 агрегат ажылдап турар.

Шөлдерни чемишчидеринче улуг кичээнгей салдынган. Мал чеми культуралар тарыыр 3000 гектар черге хлорлуг, калийлиг, азоттуг чемишчидилгелерни, тараа аймаа чаштырар 7 муң ажыг гектарга фосфорлуг чемишчидилгелерни төккен. Органиктиг чемишчидилгелерни шөлдерже сөөртүрүнде дөрт, а минералдыг чемишчидилгелерни чаштырарында 5 трактор ажылдап турар.

Тараа культураларын чаштырары совхозтуң шөлдеринде түлүктеп турар. Чаштырылганы К—701-де 13, ДТ—75-те—12, МТЗ—50-де—5 агрегат чорудуп турар. Бо агрегаттар 12 муң гектарга кол аъш-чем культуразы — кызыл-тасты чаштырган.

Часкы хову ажылдарын кыска хуусаада, бедик агротехниктиг деңнелге шалыпкын доозар дээш социалистиг чарыш механизаторларның ортузунда калбарган. Совхозтуң дирекциязы, партия болгаш ажылчын комитеттери чарышты улам-на күштелдирер, механизаторларның материалдыг сонуургалын бедидер сорулга-биле часкы хову ажылдарынга шалыпчы беш хонукту чарлаан. Ынчан кылыр ажылдың хемчээлин тодараткаш, шөлде ажылдап турар агрегат бүрүзүнге тодарган онаалданы берген. Аңаа тиилекчи болганнарга тыпсыр шаңнал-макталды база-ла баш удур чарлаан. Кижилериң бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарынга бүгү-ле таарымчалыг байдалды тургускан. Ол үеде ажылдың шынарынче онза кичээнгейни салган.

Шалыпчы беш хонукту чарлаан чорук часкы тарылганың темпизин дүргедиринге улуг идигни берген. Ол хүннерде улуг хемчээлдиг ажылды бүдүрген. Хайныгын үнген күш-ажылчы чарышка ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады Д. С. Дандарга удурткан № 1 комплекстиг отряд тиилээн. Ол отрядтың механизаторлары беш хонук дургузында 5300 гектарга үрезинни чаштырган. Тиилээн отрядка шилчиир Кызыл тукту тывыскаш, өртектиг чүүлдер-биле шаңнаан. Салчак Биче-оолдуң удуртканы № 3 комплекстиг отряд шалыпчы хүннерде 2200 гектарга тарааларны чаштыргаш, чарыштың ийги черин ээлээн. Ооң механизаторларын база шаңнаан.

Тус-тус механизаторлардан № 1 отрядта К—701 тракторнуң башкарыкчызы Моңгуш Арбай-оол беш хонукта 448 га черге үрезин чаштырып, ийи ажыг норманы күүсеткеш, социалистиг чарыштың тиилекчизи болган. Николай Ондар биле Хертек Ичин-Доржу олар К—701 тракторлар-биле 380—288 гектарга чаштыргаш, ийиги, үшкү черлерни ээлээн.

С. КОМБУ,
агроном.

Кызыл район.

Хожудап турарлар чок ажылдаар

БҮРҮН КҮҮСЕДИР ДЭЭШ

Ростовчуларның «Хожудап турарлар чок ажылдаар» деп эгелээшкинин бистиң республикадан ең бир дугаарында деткээн будүрүлгелериң бирээзинге «Тыва кобальт» комбинат хамааржыр. Бо комбинаттың коллективи онгу беш чылдың дөртү чылының эрткен айларында планныг онаалдазын бүрүн күүседир дээш шудургу ажылдаан.

Комбинаттың ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары бо чылдың планын декабрь 25-те күүсетпишаан, пландан ажыр хөй продукцияны будүрер болгаш 40 муң рубльдиин сайгарар, бир миллион киловатт-шак электри энергиязын, 200 кубометр ыяш материалдарын камнап алыр дээн чергелиг өске-даа бедиткен хүлээлгелерни алган. Ол сорулга чедиишкиниг күүсеттинин турарын ук будүрүлгениң база бир кол участогунуң бирээзи — рудникте байдал бадыткан турар.

— Бо чылдың эрткен дөрт айларында руда казып тыварының планын 105,8 хуу, металл казып тыварын—109,7 хуу, чер ажылдары кылырын—108,4 хуу, күш-ажылдың будүрүкчүлүүн—103,5 хуу кылдыр күүсеткен бис. Ооң-биле чергелештир январь-апрель айларда 100 муң рубльдиң камналгазын чедип алдывыс. Майда темпивис кошкаваан, көргүзүглеривис моон бедик болурунга идегел улуг—деп, рудниктиң начальниги Геннадий Петрович Павин чугаалады.

Удуртукчунуң ол сөстерин будүрүлгеде ажыл-ижи бадыткап турар. «Хожудап турарлар чок ажылдаар» деп эгелээшкинни ажылчын бүрүзү быжыы-биле медереп билип, шак, минута бүрүзүн будүрүлгеге чөп ажылап турар. Ынчангаш хүн үлүүн доктаамал ажыр күүседип турарларның саны көвүдээн.

Рудникте ниитизи-биле алды участок бар. Оларның аразында социалистиг чарыш кажангызындан-даа дээштиг кылдыр калбарган. Ооң түнелин үндүрүп тура, чүгле план күүсеттезин эвес, күш-ажылдың сагылга-чурумун сагыш турарын, будүрген продукцияның шынарын база көөр. Ынчангаш шынар-даа өкижээн, чылдагаан чок черге ажыл шагы үзер, ажыл үезинде былдамыштаар чоруктар кызырылган. Эрткен чылдың бо үезинде үш кижини күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээн дээш ажылдап үндүрген турган болза, бо чылдың эрткен айларында—чүгле чаңгыс кижи үндүрткен.

Рудникте кадрларның ажылдап үнеркирер чоруу база кызырылган. Ажылчыннар болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылар-биле ук будүрүлге бүрүн четчелеттинген. Мурнакчы технологияны шиңгээдип алганындан, күш-ажылды организастаарын өкижиткенинден, ажылчыннарны холушкак мергежидге өөреткенинден рудникте ажылчыннарның саны элээн кызырылган.

Участоктар аразында калбарган социалистиг чарышка тиилекчи болуп үнүп турарларның саны хөй. Руда казып тывар (начальниктери А. Копышев, Е. Софин), металл казып тывар (А. Булдаков) болгаш чер казар ажылдар участоктары планныг онаалдазын ажыр күүсеткилээш, мурнакчылар болгулааннар.

Бо чылдың эгезинден бээр рудниктиң ийи бригадазы коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп бедик атты чедип алган. А чеди бригада ол ат дээш демисежип турар. Шалыпчы деп хүндүлүг атты чедип алган бригадалар колдуунда июльдуң, августуң үлүүнде ажылдап турар ажылчыннардан тургустунган. Ылаңгыя коммунист Алексей Дамдынчап, Яков Моңгуш оларга коллективтиң удуртукчулары-даа, эш-өөрү-даа чоргаарланырлар.

Д. ЧЫДЫМ.

БЕДИК КӨРГҮЗҮГЛЕРЛИГ

Улуг-Хемниң ыяш үлетпүр ажыл-агый черниң коллективи бо чылдың эрткен айларында планныг онаалдазын чедиишкиниг күүседир дээш шалыпчы ажылдаан. Ооң коллективиниң бедик күш-ажылчы көргүзүглерин январь-апрель айларның болгаш майның түнелдери бадыткап турар. Чылдың баштайгы дөрт айының онаалдазын ыяшчылар ажыр күүседип, 900 хире кубометр тудуг материалдарын хереглекчилерге чоруткан.

Ук будүрүлгениң цехтериниң аразында калбарган социалистиг чарышка ыяш дилер цехтиң ажылчыннары шылгараан. Моон шпчилери продукция будүрүлгезиниң дөрт ай планын 110 хуу, ону сайгарарын 108 хуу күүсеткен. Ооң бригадаларының аразындан Виктор Фирсовтуң удурткан бригадазы планныг онаалдазын ай санында 130 хуудан кудулатпайн келгенинден чыл эгезинден тура бирги черни ээлеп келген. Ук бригада бо хонуктарда майның даалгазын күүседип турарлар.

ТИИЛЕКЧИ БОЛГАННАР

Саян артындан болгаш республиканың ол-бо булуңнарынче чүүк сөөртүр талазыбиле социалистиг чарышты бо чылдың эгезинден бээр Кызылдың № 3 автотранспорт будүрүлгезиниң коллективи калбарткан. Ооң түнелин эки болган. Үшкү АТБ-ниң чолаачылары январь — апрель айларда чүүк сөөртүлгезиниң планын ниитизи-биле 107 хуу күүсеткеннер. Олар 24.500 тонна-километр эртер планын 25.200 тонна-километр кылдыр күүсеткеннер.

Будүрүлгениң чолаачыларының аразында калбарган социалистиг чарышка бо чылдың эрткен айларының түнелин-биле коммунист В. А. Жбановтуң удурткан бригадазы тиилекчи болган. Бо коллектив планныг онаалдазын 127 хуу күүсеткеш, өскелерин мурнаан. Бригада кежигүннери Е. П. Агибалов, М. А. Кузюков олар планын 152—163 хуу күүсеткилээш, будүрүлгениң шолбаннары болганнар.

№ 3 АТБ-ниң ажыл-ижчилери майның планныг онаалдазын хуусаадан эрте күүседир дээш шудургу ажылдап турарлар.

(Бистиң корр.).

ТӨӨГҮЛҮГ УЖУР-ДУЗАЛЫГ БОЛУУШКУН

БУДАПЕШТ. (СЭТА). Делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң шылгараңгай ажылдакчызы, венгр улустуң улуг өөнүү — СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев баштап келир совет партия-чазак делегациязын байырлалдыг байдалда утку-урунга венгр коммунистер болгаш бистиң бүгү улузувус идешкейлиг белеткенген деп, Венгрияның Социалистиг ажылчын партиязының ТК-зының Политбюро кежигүнү, секретары К. Немет медеглээн.

Венгрияның Коммунистиг партиязының тургустунганының болгаш Венгрия Совет Республиканы чарлаанының 60 чылын чоокта чаа байырладывыс. Ол алдан чылдар дургузунда, демиселдиң бүгү-ле үе-чадаларында бистиң революстуг шимчээшкинивис пролетаржы интернационализмниң идеяларын удуртулга болдуруп келген болгаш херек кырынга боттандырып келген. Венгр-совет найыралды быжыглаары бистиң партиявыстың ажыл-чорудулгазының алызындан чарылбас көзээ, бистиң интернационалчы хүлээлгевистиң күүселдези апарган.

Чурт хамаарышпас чоруун дагын чедип алган, венгр улус национал чаартылганың болгаш ниитилел депшилгениң оруу-биле баар аргалыг болу берген. Венгрияның ең чаа төөгүзү Совет Эвилелиниң хостакчы буяны-биле чарылбас холбаалыг.

Венгр улустуң амыдыралында шылгараңгай болуушкун бүрүзү — чүртту катап тургусканы, ажылчын аңгының эрге-чагырганы чаалап алганы, ону камгалааны болгаш быжыглааны, социализмниң үндезиннерин тургусканы болгаш сайзыраңгай социалистиг ниитилелдиң тургузуушкунунга депшилге — бистиң партияларывыстың болгаш улустарывыстың акы-дуңмалышкы кады ажылдажылгазыбиле чарылбас холбаалыг. Бистиң ийи чүртүвүстүң аразында харылзаалар сырый, чоок болгаш чырыткыланчак дээрзин өөрүшкү-биле айтып болур бис. Бистиң идеяларывыстың болгаш революстуг алыс сорулгаларывыстың ниити чоруу, социализм биле коммунизм тургузуушкунунга кол чүүл болу берген чаңгыс эп оортан илергейлеттинип турар. Ленинниң өөредии 60 ажыг чыл ажылчын аңгы эргечагырганы чаалап алырының, социалистиг ниитилелди тургузарының оруун чырыдып келди. Чаа ниитилелди тургузарынга Совет Эвилелиниң дуржулгазы биске чүүн-биледаа солуттунмас болгаш принципиалдыг ужур-дузалыг чүүл болуп турар.

ВСАП-тың болгаш СЭКП-ниң аразында харылзаалар, венгр-совет найыралды быжыглаарынга шиитпирлиг ужур-дузалыг, ол харылзааларны хөгжүдеринге эш Л. И. Брежнев биле Я. Кадарның ужуражыышкыннары шылгараңгай рольду ойнап турар. Оларның чугаалажыышкыннары бистиң чүрттарывыстың улам ындыг үре-түнелдиг кады ажылдажылгазынга кезээде чаа-чаа идигни берип, социалистиг дем каттыштырылга чүрттарының, делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң чаңгыс эвин, тайбыңны болгаш улустарның айыыл чок чоруун быжыглаарынга дузалап келген.

Партия ажылдакчыларының делегацияларын аргыштырары доктаамал болуп бар чыдар. Будапештиниң болгаш Москваның, төрелдежип найыралдашкан областарның болгаш хоорайларның, будүрүлгелериң партия организацияларының аразынга дуржулганың ажыктыг солчуушкунун боттандырып турар. Партиялар аразында харылзааларның ханылаашкыны болгаш калбарышкыны дуржулганы чогаадыкчы ёзу-биле солчурунга дыка улуг чергелиг идигни берип, ол чорук социализмни болгаш коммунизмни тургузарда ийи чүрттүң улустарынга дузалап турар.

Совет Эвилели болгаш ооң коммунистиг партиязы социализм болгаш коммунизм дээш, делегейниң чаа дайынын болдурбас дээш, кижи төрелгетениң чырыткылыг келир үези дээш демиселге интернационалчы хүлээлгени күүседириниң үлегерин көргүзүп турар. Бистиң партиявыс база тайбыңны болгаш дешилгени камгалаарынче бодунуң ажылчорудулгазын угландырып турар. Делегей амыдыралының кол угланыышкыннарын бир дөмей үнелеп турар бис, коммунистиг болгаш ажылчын партияларны, бүгү-ле дешилгелиг күштерни сырый каттыштырар дээш, ниити хөрөктиң чедиишкиниг болуру дээш кады демисежип турар бис деп, К. Немет түнелинде чугаалаан.

КӨДЭЭ ИШЧИЛЕРГЕ

Хову болгаш мал ажылдакчыларының күш-ажылын комплекстиг механизастаарының айтырыгларын шиитпирээрге, көдээ ажыл-агый будүрүлгезиниң деңнелин чаа, улам бедик чадаже көдүрерге дузалаар чаа машиналарны, механизмнерни, автоматчыдарының чепсек-херекселдерин кылын тургузар талазы-биле эртем шинчилелдериниң калбак программазын Көдээ ажыл-агый эртемниериниң В. И. Ленин аттыг Бүгү-эвилел академиязының чоокта чаа Москвага болган сессиязы төлевилээн.

Сессияның ажылының түнелдерин үндүрбүшаан, ук академияның президентизи П. П. Вавилов СЭТА-ның корреспондентизинге мынча деп чугаалаан:

— Чем продуктуларын будүрериниң өзүлдезин үнүп болгаш мал ажылынга механизацияның база автоматчыдылганың чергезинден дыка хамааржыр. Көдээге ажыглаар чаа техниктиг чепсек-херекселдерни сайзыраңгайжыдарынга болгаш ажылдап кылырынга эртемденнер, инженерлер, конструкторлар чугула үлүг-хуузун киприп турар. Ынчанмыже ол угланыышкында кылыр апаар ажылдар ам-даа хөй. Чер ажылында күш-ажылдың бүгү-ле хевирлерин комплекстиг механизастаарының эртем үндезиннерин тургузарын чоокку беш чылда доозар деп сорулгаларны эртемниң, улетпүрнүң мурнунга партия биле чазак тургускан.

Чижээлээрге, янзы-бүрү маркаларның тракторлары-биле, бирги эзлчегде К-701, Т-150 хевирлериң кедергей улуг күчүлүг машиналары-биле болгаш өске-даа машиналар-биле ажылга ажыглаар машиналарның болгаш херекселдериң конструкцияларын, ол ышкаш көдээ ажылагыйның кол культураларын тарып өстүрериниң, ажаап алырының база ажаап алышкын соонда чер-биле ажылдың бүгү чорудулгаларын механизастаарынга хереглээр машиналар комплекстерин ажылдап кылырын шуут келир чылдың төнчүүнде-ле доозарын төлевилээн. 1981 чылдан 1985 чылга чедир үеде кукурузаны, картофельди, лённу, а ооң соонда ногааларны тарып өстүрериниг, чимистерни, каттарны, виноградты болгаш өске-даа культураларны будүрериниң кол ажылдарынга ажыглаар техниканың долу чыылдазын тургузарын доозары көрдүнген.

Мобильдиг энергетика дижир чүвениң талазынга эртемденнер дүрген чорук-тут дугуйлуг-даа, илчирбелиг-даа тракторларның чаа хевирлерин тургузар, «трактор-машина» деп чаа системаны ажылдап кылыр, долгандыр турар бойдусту камгалаар болгаш аар тракторларның хөдөлир системаларының хөрүнге хоралаг салдарын эвээжедир талазы-биле саалдарны киирер деп, академияның президентизи чугаалаан.

Эзтти, сүттү, чуурганы будүрериниг күш-ажыл чарыгдалын эвээжедир аргаы бээр автоматиканың системалыг комплекстиг шууштурулга шугумнарынче шилчиирин хандырып болгу дег эртем үндезиннерин ажылдап кылза чогуур. Күш-ажылдың будүрүкчүлүүн дыка бедидип шыдаар аргалыг автоматчыткан чаа саалда машиназын тургузар деп онаалданы эртемденнер болгаш конструкторлар алган. Ам ажылдап турар машиналарга көөрде, күш-ажылдың будүрүкчүлүүн кап катап бедидер арганы бээр машиналар системазын мал чемнерин белеткээринге таарыштыр тургузар.

Эртемденнериниң мурнунда турар кол сорулгаларның биреэзи болза, механизатор азы малчын будүрүнге амгымдан үшбеш катап будүрүктүлүг ажылдаар арганы бээр шак ындыг техниканы көдээге тургузуп бээри ол болур деп, П. П. Вавилов түнелинде чугаалаан.

К. БЕЛОВ.

ДАЯНЫР КОЛ КҮЖҮВҮС

Партийжи амыдырал

Бистиң совхозта партия организациязы районда улуг организацияларың бирээзи. Ооң хүрээленинде 120 коммунистер болгаш партия кежигүнүге 6 кандидат бар.

Парткомнуң чагыргазында салбырларның 3, МТМ-ниң бир, школаларның 2 партия эге организациялары бар. Салбырларда болгаш МТМ-де партбюроларны тургускан. Олар план ёзугаар ажылдап турар.

Ажыл-ишчилерниң оргутунга политик-кижизидилгелиг, культура-массалыг ажылды чорударынга, планныг онааларны күүседириңче күштү мобилизастаарынга оларның ролю улуг. Совхозтуң девискээринде 2 кодээ Совет бар. Ол ышкаш ажылчын комитединиң удуртканы профсоюлдар организациязы, ВЛКСМ комитединиң удуртулгазында комсомол организациялары, үш суурларда хөрээженнер чөвүледдери, совхозта контроль белүү, эш хуузунуң судгары, улусчу дружиналар далыыр кол күжүвүс болур. Оларның идеологиялыг, ролюн бедидириңге арга-шинээзин өөренип көрүп турар бис.

Парткомнуң, эге организациялардың бюро кежигүннери оларның-биле доктаамал ужуражып, айтырыгларны бир демниг шиитпирдеп, ажыктыг информацияларны ап турар. Ылаңгыя партия эге организацияларының секретарларының отчёттарын парткомга дыңнаары ажыктыг болуп турар. Секретарларның ажылының эки дуржулгазын шиитилештирип, чедир кылдынмаан талаларын эдип ап турар.

Хөй-шиитти организацияларының ролюн бедидирин парторганизацияларга сүмелээн. Бо бүгү хемчеглер парткомнуң хөй-шиитти-биле харылааазын быжыглап турар.

Парткомнуң улус депутаттарының кодээ Советтериниң ажылынче кичээнгейин күштелдирген, ийи кодээ Советтериниң даргалары парткомнуң кежигүннери. Соолгу үеде совхозта социалистиг демократияны быжыглаар, кодээ Советтериниң, депутат болгуларының ажылын күштелдирер талазы-биле элээн ажылды кылган. Депутаттарның эрге-хүлээлгелериниң дугайында Хоойлуда магадыланган улуг эргелерни олар улам доозу ажыглап турар апарган. Торгалыг кодээ Советтиң күүскому хөй-шиитти организацияларының / ажылын элээн идепкейжиткен. Февральда эш хуузунуң судунуң, улусчу дружинаның ажылының дугайында информацияларны күүскомга дыңнаан. А Торгалыг, Чолураа суурларда хөрээженнер чөвүледдериниң ажылының дугайын партком хуралынга март айда дыңнаан. Ооң түңнелинде ол организацияларның ажылы көскүзү-биле экижээн. Соолгу үеде хөй-шиитиниң корум-чурумун үрээр фактылар көзүлбейн турар. Агитквартиралар дамчыштыр ажылды чорудун турар. Чолураа суурда хөрээженнер чөвүледи социалистиг чарышка республикага бирги черни эдеп, хүндүлел бижик болгаш 300 рубль-биле шаңнаткан.

Партком, партия организациялары ВЛКСМ комитединин, комсомол организацияларының ажылының стилин болгаш методун сайзырааңгайжыдарыңче доктаамал сагыш салын турар. Бо чылдың январьда парткомнуң хуралынга комсомол комитединиң секретарының цехтерде комсомол организацияларын удуртун турарының дугайын дыңнаан. Бисте ыңдыг организациялар 8. Ол айтырыгны белеткээриңге комсомол ажылы кылып чораан С. Санчи, Б. Буян-Хөө, М. Доржукай олар идепкейлиг киржип турар. Олар ВЛКСМ комитединиң кежигүннери-биле кады комсомолдуң кудуку звеноларында ажыл-херектиң байдалын өөренип, оларның ажылында четпестерни чайладырынга дузалажып келген. Өйшаанда чедирген дуза комсомолчу-аныяктарның ажылжинге идигни берип турар.

Чижээ, О. Дамдынның удуртканы комсомолчу-аныяктар коллективи эрткен чылын мал чеминиң белеткелиниң үезинде республикага бирги черни эдеп, хүндүлел бижик болгаш 300 рубль-биле шаңнаткан.

Совхозта партия организациялары хөй-шиитти организацияларының чогаадыкчы идепкейин бүгү талалыг хөгжүдүп, оларның ролюн бедитпишаан, онгу беш чылдың база ооң дөртү чылының планнарын күүседириңче ажыл-ишчилериниң күжүн мобилизастаар дээш моон соңгаар-даа күжеиишкиниг ажылды чорудар.

О. СЕДИП.

Улуг-Хем районуң «Күш-ажылдың хостуу» совхозта партком секретары.

ТАРААЧЫННАР БИЛЕ АЖЫЛЧЫННАР ЭВИЛЕЛИ

ДНЕПРОПЕТРОВСК. К. Е. Ворошилов аттыг комбайн заводунуң комсомол организациязы Кубаньның болгаш Украинаның свёкла өстүрүкчүлериниң механизаттыңган комсомолчу-аныяктар звенолары күш-ажылдың эң бедик бүдүрүкчүлүүн, свёкла плантацияларына машиналарны ажыктыг ажылаарын чедип алыр дээш, амданныг доступ бедик дужудун чедип алыр дээш чарыш дугайында өөрээни чарып алганнар.

Чоокта чаа бүдүрүлгеге Краснодар крайның свёкла өстүрүкчүлери механизаторларның делегациязы чораан. Аныяк чер ажылдакчылары комбайн тургузукчуларының ажыды-биле танышканнар.

ЧУРУКТА: белен продукция турар шолде РКС-6 деп свёкла ажаар комбайннар.

А. ЗАПАРАНЫҢ фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

Планын күүсеткен

В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың энергия цехиниң коллективи чедишкиниг ажылдап турар. Ооң ажыл-ишчилери бо чылдың дөрт айларында бүдүрүлге планын ажыр күүсеткен. Цех продукция бүдүрериниң планын 102,6 хуу күүсеткен.

Энергетиктер 6 миллион 690 мың киловатт-шак электри энергиязы бүдүрер планныг турган, эрткен дөрт айларда 8 миллион 622 мың киловатт-шак чедирген. Азы план 30 хуу ажыр күүсеттинген. Цех бодунуң хереглелинден 218 мың киловатт-шак электри энергиязын камнаан алган.

Ынчалза-даа коллектив бар курлавырларны ам-даа чедир ажыглаавайн турар. Ынчангаш продукцияның чамдык хевирлерин бүдүрериңге хөжудаашкыны болдурган. Чылыг энергиязын ажылдап кылырының планы күүсеттинмээн. Чамдык эдлеглерде болгаш бригадаларда күш-ажылдың сагылга-туруму кошкак.

В. А. Овсянниковтуң № 2 эдлеглерде ап керээлиңер. Олар апрельде кончуг эки ажылдаан болгаш 370,5 мың киловатт-шак электри энергиязы ажылдан кылыр турган, ону 549 мың киловатт-шак чедирген. Ынчалза-даа эрткен айда эдлеглерге күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээн таварылгалар болганындан эдлеглерге социалистиг чарыштың типлекчиин кылдыр санаваан.

Ынчангаш № 2 эдлеглерге болгаш энергоцехтиң өске-даа коллективтериңге күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаарыңче кичээнгейни салыры чугула.

М. ООРЖАК.

Немей кылдынган

Улус депутаттарының Аңгаты кодээ Совети чуртакчылыг суурларны чаагайжыдар, чонуң культурازын улам бедидер талазы-биле 1978 чылдың ноябрьда болган Тыва АССР-ниң суур, кодээ Советтер күүскомнарының даргаларының чөвүлел хуралының шиитпирин боттандырар дээш 1979 чылдың январьдан эгелеп чамдык хемчеглерни ап, чаагайжыдылга талазы-биле улус депутаттарының Хөңделен кодээ Советтиң социалистиг чарышка кыйгырган.

Амгы үеде элээн хөй чаа түүлдер кылдынган болгаш ажыглалда киргеп. Бус-биле чылдар чаа чупар-бажыңның ажылдалга киргени-биле суурнуң чурттакчылары суббота, улуг-хүнде доктаамал чунар аргалыг болган. Ол ышкаш салбырның бүгү техниказы кирер чаа гаражтың тудуу доступ, ажыглалда киргени өөрүнүг.

Суурнуң чаагайжыдылгазынче кичээнгейни база улгаттырган. Кодээ Совет күүскому болгаш салбырның эргелээр черниң конторазының девискээринде 140 метр черде чаа штакетник-херимни чонуң шеф күжү-биле немей кылган. Ыштар тарылгазын багай эвес организастаан болгаш ам чечектер тарылгазы чорун турар. Кодээ Совет болгаш салбырның эргелээр черниң планын ёзугаар суур чаагайжыдылгазының үеш тарын олуртур талазы-биле ажылдары июнь айга чедир үргүлүүлээр. Суурнуң улуг, бичи чурттакчылары ам боттарынга алганы социалистиг хүлээлгелерни күүседириңге багай эвес түңнелдерлиг болур дээш кызыл ажылдап турарлар.

Л. МОНГУШ.

Хүннүн чугула айтырыы

ӨШКҮ АЖЫЛЫНГА УКСААЖЫДЫЛГАНЫ ЭКИЖИДЕР

Кадыр-берт черлериң одарын долузу-биле ажыглаар база ажаалдага улуг пегелде чок, төлгүр болгаш өөүүчел мал— өшкү ажылы Тывага экономика талазы-биле ажыктыг адыр болуп турар.

Өшкүнүң уксаазын экижидер ажылды 50 чылдарның ортаа үезинде эгелээн. Тывага баштай ангор уксаанның хуналары, ооң соонда Дон чоогунуң чөөктүг кара хуналары, а 1955 чылдан бээр совет дүккүр уксаанның хуналарын ажыглап турган. Ынчаңгаш 1974 чылда чоруткан бонитировкадан алырга, ажыл-агыйларда өшкүнүң шуптузу совет дүккүр уксаанның хайнактары болуп турар.

Ооң-биле чергелештир өшкүден кыргын ап турар дүк база көвүдээн. Чижээ, 1965 чылда бир өшкүден 300 грамм дүк кыргын алган болза, 1970 чылда 520, а 1978 чылда — 705 грамм болган. Республиканың чамдык совхозтарында мурнакчы малчыннар бедик көргүзүглерни чедип ап турар. Бай-Тайга районуң «Тээли» совхозунуң малчыннары 1969 чылда бир өшкүге онааштыр 500—700 грамм дүктү кыргын ап турган болза, соолгу чылдарда 1—1,5 килограмм чедир дүктү кыргын ап турар. «Тээли» совхозта Сүге-Маадыр Лама-Сүрүн, «Тес-Хем» совхозта Күнзен Багай-оол олар 100 өшкүден 110-дан хөй анайларны доруктуруп, бир өшкүден 1100-тен 1500 грамм чедир дүктү кыргын ап турар. Ындыг мурнакчы малчыннарны хөйну көргүзүп болур.

1974 чылдан бээр өшкүнүң класс аайы-биле бонитировкалап эгелээн. 1978 чылда чоруткан бонитировканың түңнелин алгаш көөрге, өшкүнүң 52,2 хуузу III—IV класстың күду шынарлыг хайнактары, а үүле 29,8 хуузу I, II классты болган. Ынчалзажок 1974 чыл-биле деңнээрге, үстүү класстарның өшкүлериниң хуузу чыл бүрүде көвүдеп турар. Чижээ, 1974 чылда I, II класстың өшкүлери 13,6 хуу турган болза, ам 29,8 хуу четкен, азы 2,2 катап көвүдээн-дир.

Соолгу чылдарда өшкүнүң баш санын өстүрериңче база ооң продуктулуг шынарларын экижидериңче улуг кичээнгейни салын турар апарган. Ынчангаш өшкүнүң уксаазын экижидер талазы-биле бистиң республикага кандыг хемчеглерни ап чорудар ужурлуг дээрэ хүнүң өөрүлелиг айтырыы болуп турар.

Бир-ле дугаарында өшкү ажылын Тывага экономика талазы-биле ажыктыг, тускай адыр кылдыр чогуурубиле хөгжүдериңче сагыш салыр херек. Республиканың Статистика эргелериниң кылып турары, мал ажылының отчёттарында өшкү дугайында немелде сан-чурагайларны киирер чугула. Совхозтарның чыл отчёттарында, промфинпланнарында өшкү талазы-биле бүгү көргүзүглерни хой ажылының көргүзүглериниң ажылаар ужурлуг.

«Күш-ажылдың хостуу», «Тээли» база «Сүт-Хөл» совхозтарны өшкү талазы-биле уксаажыдылга ажыл-агыйларны кылдыр шилчидерни чоокку чылдарда боттандырын чорутса чогуур. Хайнак өшкүлериниң уксаазын экижидерде, оларның дириг деңнээрин улгаттырарыңче, дүгүн көвүдериңче болгаш шынарын экижидериңче утландырар. Өшкүнү чылдын-на чазын бонитировкалаар, класс аайы-биле коданнарга үзүн ажылаар, оларга уксаалыг хуналарны шын онаар херек.

Ооң-биле чергелештир хайнак өшкүлерни совет дүккүр уксаанның хуналары-биле эдериштирип турган, ак өңүүт, торгуланчак кылаңнаан, дыдыраш, өй-тавында чүңгактыг, бир аай чартык-нарын дүктүг хайнактарны үндүрүп алырынга чедир оларны экижидер. Ындыг болганда, арыг уксаалыг хуналарны колдуунда арай бөдүүн III—IV класстың хайнактарынга онаар. А I, II класстың, дүгүнүң шынары экижээн, хайнак өшкүлерин мага-боткур, дүгүнүң шынарының талазы-биле арыг уксаанның хуналарындан барык-ла ылгашпас хайнак үктүг хуналар-биле эдериштирер херек. Ол болза хайнакташтырылганың чаа чадазынче шилчип, «бодунга» өстүрериңче кирери ол болур. Бир эвес хайнак өшкүдер ийнги болгаш үшкү салгалдан өрүлей бээр болза, олар барык-ла арыг уксаалыг өшкүдер-биле дөмей апаар болгаш түс черниң тыва өшкүзүнүң агаар-бойдуска чаңчыгын таарышкан кадыг-быжыг мөзү-шынарын ышкыныптар. Азыралга болгаш ажаалдага нелелдиг хайнактар болуп, агаар-бойдустуң таарымча чок байдалдары болур болза, чудаачал апаар, оларның хоораары көвүдээр.

Ынчангаш түс черниң тыва өшкүзүнүң чогумчалыг шынарларын чидирбес төлээде, хайнак өшкүлериниң салгалын улгаттырбас, чогуур шынарның хайнактарын алган соонда, «бодунга» өстүрериңче шилчиир ужурлуг.

Хайнак өшкүлер Тываның кадыг-дошкун агаар-бойдузунга болгаш чем баазазынга, будун чыл дургузунда кадырберт даг одарынга эки таарышкан турар ужурлуг. Оларның продуктулуг шынарлары: хуналарның дириг деңнээн 50 килограмм, дүгү 2 килограмм, улуг өшкүнүң дириг деңнээн 37 килограмм, бээр дүгү 1,5 кг, доңен хунажыктарның дириг деңнээн 42 кг, дүгү 1,5 кг, доңен өшкүлериниң дириг деңнээн 32 кг, а дүгү 1,3 кг болур ужурлуг.

Хайнак өшкүлериниң уксаазын экижидерде, оларның дириг деңнээзин улгаттырарыңче, дүгүн көвүдериңче болгаш дүгүнүң шынарын экижидериңче азы өлүг дүк, чөөк чок чаңгыс аай чартыкнарын дүктүг, ак өңүүт, люстра дээр азы төргуланчак кылаңнаан дүктүг болуруңче утландырар. Өшкүнү чылдына чазын бонитировкалаан, класс аайы-биле коданнарга үзүн ажылаан, оларга хуналарны шын онаар херек.

Зоотехниктиг болгаш уксаа хөрөөниң үчёдун чурумчудар. Хуналарның болгаш уксаа болүү болур алыта база бирги класстың хайнак өшкүлериниң продуктулуун шуут-ла чаңгыстан тодарадыр. Ооң-биле чергелештир өшкүнүң чемгерилгезинче, ажаалдазынче онза кичээнгей салыр. Оларга эки одарларны быжыглаар. Ол ышкаш кышкы үеде төрүүр бир өшкүге онааштыр 25 кг сиген, 20 кг холуксаалыг чемни тускайлап белеткээр ажылдарны организастаар.

Чоокку чылдарда хайнак өшкүлериниң продуктулуг болгаш будун шынарының талазы-биле хевирин тодарадыр ажылды хөй өшкүлүг совхозтарга чорудар. Өшкүнүң уксаалыг фермалары турар совхозтарга уксаа талазы-биле сан, бижимел кылыр техникучетчиктерни быжыглаар.

Мурнакчы дуржулганы калбаа-биле ажыглаан турган, өшкүнүң продуктулуг болган уксаалыг талаларын улам ынай экижидер чорук Тываны бир аай ангор хевириниң өшкү дүгүн, бедик шынарлыг өшкү эдин, тергин быжыг өшкү кежин берип турар чер болдурар.

К. ЧАШ,

Республиканың уксаажыдылга каттыжышкынының кол зоотехниги.

Өрттерни болдурбас

ОРАННЫҢ БАЙЛААН КАМГАЛААР

Сүт-Хөлдүң Алдыы, Үстүү Ишкиннер, Шом-Шумнар, Ак, Кара Хүүректиглер, Көжээ, Көшпес, Манчүрек дырбактыг, киш, аргар-кошкар, те-чүнмабиле бай. Одар белчиири-даа делгем черлер чүве. Черле Сүт-Хөлдүң ийнги девискээри арга-арыглыг-даа, ан-меннигдаа, кат-чимистиг-даа оран болгай.

Оран чуртунуң ацын, кужун, балык-байлаңын, өөтсигенин, арыг-аргазын-даа, черле шупту байлаан өрт айыылындан болгаш төтчетлекчи хоралакчылардан камгалап, кадагалаары кижи бүрүзүнүң хүлээлгези болур. Чайгы үеде өрт болганчок-ла болгулаар болгай. Аңнап, балыктап, каттан чораан, чамдык кижилер серемчилел чогу-биле одагларын азы таакпызын өжүрбейн чоруй бар-гылаарындан өрт өөскүн, каража-коғаралга чедирип турар. Эрткен чылдың бо үезинде Алдыы, Үстүү Ишкиннерниң баштарынга улуг өрттер өөскүп үнген. Чадаана биле Сүт-Хөлдүң ыяш ажылагый коллективтериниң, «Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыннары 2—3 удаа вертолёт-биле чедип, наш хүннер улаштыр могаг-шылаг чок демисежип турган, өртту өжүргеннер. Ол өрт улуг когаралды чедирген.

Кедээки черлерде, хемнер баштарында чурттап турар малчыннар өртке удур серемчилелдиг болуру артык эвес. Мал кадарган урутларының, улуг-даа кижилериниң одаан хайгаарал чок каттанындан, таакпызын кайы-хамаан чокка октаңканындан азы урутларының серенги-биле ойнаанындан өрт болу берин болур дээрэин утпаза чогуур

Кат чылдар бурунгаар Хемчик арыы кончуг шыргай турду. Үнелиг ховар, витаминниг каттыг үнүш чыжыргана, ыт-кады, долаана, чодураа дендин хөй турганын Сүт-Хөлдүң эргидеги чурттакчылары билир. Ол үнелиг кат-чимистиг үнүштер ам бар-даа болза, мурнундагызы ышкаш эвес, төтчелекчилерниң сын үрегдээнинден, өрт айыылындан шаарып, чамдык черлерде шуут чок апарган. Соолгу чылдарда Хемчик арыынга өрттер болганчок-ла болгулай бээр-дир. Ынчангаш улуг чурттакчы чондан аңгыда школачылар ортузунга өрттүң айыылдынын дугайында болгаш ону болдурбас дээш серемчилелдиг болур дугайында лекция, беседаны школаларга кылып чорудары чугула деп бодаар мен. Бо хемчегни чорударынга ыяш ажыл-агыйының ажылдакчыларындан аңгыда башкылар, вожатыйлар эки киржип, ажылдаар болза, эки түңнелдиг болуру чугаажок.

Сүт-Хөлдүң ыяш ажылагый участогунуң (начальниги А. Ховалыг) ажылдакчылары болгаш арга-арыг хайгааракчылары чон ортузунга өрт дугайында лекция, беседаны хире-шаа-биле кылып турары эки-дир. Ынчалаа-даа өрт чайгаар боду болу бербес, кандыг-бир кижиниң буруузу-биле болур. Чадаана, Ак-Довурак хоорайлардан болгаш өске-даа черлерден балыктап келген азы дыштанып келген кижилериң буруузу-биле өрт болу бээр таварылгалар тургулаар. Ындыг буруулуг кижилерни идередип тып, дээштиг хемчег алыр талазы-биле ажыл кошкак.

Шынап-ла, хөөрем чок, чылан өтпес деп чугаалап болур шыргай чыжыргана Алаш аксынга, Ак-Даш суурнуң баарынга турган чүве. Ол чыжырганалар ам өрттенгилээн. Өскен, төрээн черниң ол хире чараш, үнелиг үнүштерлиг арга-арыы өртенирге дыка-ла хомуданчыг, харын-даа ыглаксанчыг болур чорду. Ынчангаш ол чоок-кавының чурттакчылары боттарының чурттап турар девискээринде өрт-халап болу бербезин дээш серемчилелдиг болуп, хайгааралды кошкатпазы чугула деп бодалдыг мен.

Сүт-Хөлдүң ыяш ажылагый участогунуң коллективи өртке удур хемчеглерни ап чорудун турар. Беш кижи составтыг тускай өрт өжүрер отряд ажылдан турар. Сүт-Хөлде өртке удур тускай пункт база ажыттынган. Сүт-Хөлдүң девискээринде база чурттакчылыг черлерге болган өрттерни шалыкын, дайынчы байдал-биле өжүрүп, дүрген хемчээн ап турар. Ол берге болгаш буянныг ачыдузазы дээш чон өрт өжүрүкчүлериңе өөрүп четтиргенин влерединде турары-даа чөптүг.

Оран чуртунуң байлаан өрт айыылынга таварыштырбас дээш баш удур хемчегни ап, серемчилелдиг болуру чүгле ыяш ажыл-агыйының ажылдакчыларының эвес, хамааты кижи бүрүзүнүң хүлээлгези дээрэин утпаза чогуур.

О. БОРАШ.

ШЫНГА ХАРЫЫ

БАЖЫҢНАР НЕМЕЖИР

1978 чылдың ноябрь 16-да үнген № 263 солунга Тожу районда «Май 1» совхозтуң Чазыларының ини фермазында партия эге организациязының секретары А. Самбуунуң «Улуг-хуузун киирер дээш» деп түүлү парлаттынган. Ук түүлде ини малдың баш санын өстүрер, чиик өртектиг ини эдин хөйү-биле белеткээр ажылда четпестер ам-даа барын шүгүмчүлээн. Ооң ынай автор иниижилериниң амыдырал чуртталгазын экижидериңче кичээнгей четпес салдынын турарын база бижээн.

СЭКП Тожу райкомунуң бирги секретары С. К. Орус-оолдуң редакцияга дыңнатканы-биле алырга, солунга үнген корреспонденциязы пиво заводунуң коллективинге чугаалажып көрген. Алдынган хемчеглериниң түңнелинде азыртпес суксунуң бүдүрериниң планы 107 хуу күүсеттинген.

БҮДҮРЕРИ КӨВҮДЭЭН

Бо чылдың январь 11-де үнген № 11 «Шын» солунга республиканың күрсадыг инспекциязының начальниги Г. Балакинаның «Амданныг суксун чүге чогул?» деп корреспонденциязы парлаттынган. Ол түүлде пиво заводунуң амданныг суксунну чоннуң хереглелинге чедир бүдүрбейн турарын шүгүмчүлээн бижээн.

СЭКП Кызыл хооркомунуң секретары эш Б. Свиньковтуң редакцияга дыңнатканы-биле алырга, солунга үнген корреспонденциязы пиво заводунуң коллективинге чугаалажып көрген. Алдынган хемчеглериниң түңнелинде азыртпес суксунну бүдүрериниң планы 107 хуу күүсеттинген.

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНДЕ

РСФСР:

Сясьскиниң целлюлоза-саазын комбинадының коллективи ине бүрүлүг мяштарның улуг-улуг аъргаларын бүдүрүлгеге хереглелиңче калбаа-биле кыргыш ажыглаар чоруктан камгалап каан. Дээди шынарлыг картон кылып үндүрериниң чиг-эдинге чуртка бирле дугаарында шивини эвес, мурнунда саазын бүдүрүлгезинге черле ажыглаттынмайн турган шарланы ажыглап эгелээн. Ону болбаазырадырының технологиязын бүдүрүлгеге ажылдакчылары-биле эртемденнер кады ажылдап кылган.

— Ленинград хоорайның болгаш областың элээн хөй бүдүрүлгелери бойдус нурлавырларын элээн ажыктыы-биле ажыглаар аргаларны дилеп тывар сорулга салгаш, институттар-биле чогаадыкчы кады ажылдажылганың керээлерин чаргылааннар — деп, СЭТА-ның корреспондентизи С. Давыдовка Ленхоорай совединден дыңнаткан.—Шак ындыг комплекстиг программаны боттандырары хоорайның экономиктиг болган социал хөгжүлдезиниң планында көрүнген.

Кады ажылдажылга чаагай түңнелдерни берип эгелей берген. Чижээ, ыяштан эвес, ажыглаттынып каапкан саазынардан картон кылыр күчүлүг фабрика тудуу хоорай кыдында эгелей берген. Ооң ангыда элезин алыр каш-каш карьерлериниң хөрээ база-ла чок апарган: минералдыг чемнинчидилге бүдүрүлгелериниң ылган каапкан сай-довураан тудуг индустриялынга ажыглап турар.

УКРАИНА:

УССР-ниң Эртемнер академиязының машина тудуушкун проблемазының институдунуң чогаатканы бензин-водородтуг холуксаа-биле ажылдаар таксизи Харьков—Киев маршрудунуң үзүн оруунга шенелдени эрткен.

«Бензин чарыгдалы 40 хуу кызырылган, ажылдаттынын үнген газтың хоралыг холуксаазы эвожээн», орук демдеглелиндеп бо одуругларны шенелдевин шинчалекчи-инженер А. Бишора СЭТА-ның корреспондентизи В. Натута дыңнаткан.

Чаа кывар түүл-биле машина шенелдези шак ындыг ажыктыг түңнелди берген.

Даштыны хевир талазы-биле ооң өске машиналардан ылгалыр чүвези эвээш. Үүле чолаачының мурнунда щиток-та панель немешкен—багажникте тускай аккумуляторнуң ажылын ында приборлар контрольдан чоруур. Ооң ажылының принциби нарын эвес—металл порошок ажыглаттынган газка иэош, водородту тывылдырар. Ол водородтуг газ бензин-биле холушкаш моторже дамчыттынар. Бүгү одалга системазында часты бээр хире айыыл чок.

Хоорай маршруттарынга бо чылын элээн каш ындыг таксилерни шенелде кылдыр салып үндүрери кодуулген.

Гидридтиг бактарлыг автобустар чогаадыр ажыл чоруп турар. Ыышалчак хоралыг газтар эвес, а арыг суг ажылдап үндүрер транспорт машиналары Харьковтуң эң хөлүг кудумчуларынга маңнажып турар апаар.

ГРУЗИЯ:

Кавказтың канчаар тывылганының чажыдынче республиканың эртемденнериниң хаңылаарынга черниң чайгаар тургустунган электрилиг шөлү дузалаан. Кавказтың 300—400 километр ханызында даг үндезилериниң электри дамчыдар шынарын шинчилеп тура, бойдус тогунуң черниң кылынын эртип турарында аномалия барын олар эскерип каапнар. Черниң картының болгаш Черниң үстүү маниязының теоэлектрилиг моделинин дузалы-биле үеднте болуушкунуун шыйыглыг чуруун турган.

Геофизика институдунуң тускай эртемнилериниң СЭТА-ның корреспондентизи К. Цхомелидзеге таныштырган гипотезазын ёзугаар алырга, Закавказье девискээринде 70—100 миллион чылдар бурунгаар Чер картының ийи кайгамчык улуг массивтериниң—афро-аравий болгаш евроазий литосфер плиталар катташкактарының күчүлүг шапшылгазы болган. Миллион чылларының дургузунда афро-аравий плита катташкактары океан кырында көжүлген дошкулаштыр, шапшылга үезинде чоорту черниң эзилген мантиязынга дүлдүүн, ооң бодундан бурунгу болгаш улуг-чаагай евроазий массивниң алаанче сыскылын кире берген. Амгы Кавказ сыны даг үндезилериниң бузундуларындан болгаш тырышкынныларындан ындыг янзылыг тывылган. Ооң ооолгу «каастаашкыныларын» аңаа диңиреп турган вулканнар немей кылганнар.

Эртемденнериниң санап турары-биле алырга, Кавказтың тывылганының чажыдын тодараткан чорук казымал байлактар чыдып турар чаа черлерни болгаш чаа минералдыг суларны илередип тывынга улуг ужур-дузалыг.

БЕЛОРУССИЯ:

Чочак-тараа хире хавык иштиңге «чалгынныг дайынчыларның» бүдүн аг-шерин—бир гектар садты хоралакчылардан камгалап шыдаар хире хөй санныг трихограмм хулчүктери сыңчы бээр, республиканың биостанциялары бо ажыктыг насекомнарны арбыдады өстүрүп эгелей берген дугайын СЭТА-ның корреспондентизи К. Тычинге дыңнатканнар.

Кижиге болгаш мал-маганга коңгүс хора чок бо энтомофагтар садтарның болгаш тарылгаларның идегелдиг камгалакчылары кылдыр боттарын өөрүскеннер. Ындыг болганындан оларның хереглеттиир хемчээли улам дүргеп улгадын турар. Бо ажыктыг насекомнарны ам белин республиканың үш хоорайларында өстүрүп турар. Амгы үеде Минскиде биофабриканың тудуу доступ чыгаан, ону ажыглалга киргеннеден соңгаар энтомофагтар биомассазы өстүрери барык-ла ийи катап көвүдээр. Ол чалгынныг камгалакчылар бо чылын 60 мың гектар садтарны болгаш тарылгаларны камгалаарлар.

ТУРКМЕНИЯ:

Бичии уругларга хөпти улуг улустарга хөп даараары ышкаш харысалгалыг болгаш үүле эки кылдыр даараар. Бо дүрүм Ашхабадтың № 1 даараныла фабриказының мастерлериниң лозунгу болу берген. Олар үүле тергинин шынарлыг уруглар хевин кылып үндүрүп турарлар. Республиканың магазиннериңе болуп эткен уруглар чайгы хептериниң садыглаашкын - делгелгезинге садын алыкчылар ол бүдүрүлгениң марказын эдилээн хептерге эки үнелээшкинин бергеннер.

Фабриканың продукциязының үштүн ийи кезээ уруглар хевин болуп турар дээрэин СЭТА-ның корреспондентизи Ш. Асуевке дыңнатканнар. Бичилерниң хевин даараарын дээди квалификациялыг ажылчыннарынга бүзүрээн. Хөп даараар постериниң өңүзүнүн, шынарын доктаамал чаартын, янзы-бүрү каасталгаларны, өң-баазын өөктерни, металл-даа, капрон-даа тыртар-өөктерни калбаа-биле ажыглап турар апарган.

(СЭТА).

Бомбурзектиң судалы

СЭТА-ның КОРРЕСПОНДЕНТИЛЕРИ ДЫҢНАДЫП ТУР

Саян-Шушенск ГЭС-тиң

тудуунда

КАТТЫШКАН ЭЭЛЧЕГЛЕР

Машина ажыглалдан үнүп, дрель бээрге, тудугжуларга берге-ле; ол ажылды хол-биле кылыр апаар. А кажан ажыл-агыйжы, организакчы ажылга, ооң бир звенозунгаа болза, шаптараазыннар таваржырга, оон-даа доора. Саян-Шушенск ГЭС-тиң тудуунуң бетон кудар конвейеринге организастан тургускан каттышкан ээлчеглер ону болдурбазынга дузалыг болган. Ол ээлчеглер чүгле Саянда эвес, а крайда, бүгү чуртта билдингир апарган. 1977 чылдың эгезинде, тудугнуң эң мурнакчы чолаачыларының бирээзи коммунист Пётр Бурмакинниң ындыг ээлчеглерни тургузар дугайында дидим саналын «Красноярскгэстудугнуң» парткому болгаш удуртулгазы изин-биле деткээн.

Бетон хоюдуун плотинаның блоктарынче кударынга чедир бүгү ажылдарда хаара туттунган: карьер-бетон ажылагайның эргелери, автомобилистер, крановщиктер болгаш бетонщиктер мооң мурнунда аңгы-аңгы ажылдан турган болза ам оларны чаңгыс аай кылдыр каттыштырган. «Красноярскгэстудугнуң» начальниги С. И. Садовскийниң дужаалын өзугаар ээлчеглериң «Комсомольская», «Ленинградская», «Саянская», «Октябрьская» звеноларында хонукта ажылды харыылан турар ажылчыннарның, инженерлериң доктаамал составын бадылаан. Каттышкан ээлчеглериң кол онзагай үүлү ол.

Шупту ажылчыннар чаңгыс ээлчегде, чаңгыс коллективте каттышкан болганда, бетон хоюдуун олар кожазында ажылдап турарларга эвес, а боттарының кады ажылдап турары, продукцияны бээр хуусаазын болгаш шынарын харыылап турар эштеринге хүлээдип берип турар. Социалистиг чарыштың негелделерин өзугаар звено бүрүзүнүң кинрген үлүү нинти түннел-биле—куттунган гидротехниктиг бетонның хемчээли болгаш шынары-биле тодараттынар.

— Эрткен айда бистиң завод чүгле 70 кубометр бетонну брактаан. Ол дээрге планда көрдүнгениннден каш катан эвээш. Ам шуут брак чокка ажылдаар сорулгалыг бис. «Саянская» ээлчегниң ажылы макталдыг. Мооң мурнунда — чолаачылар түскай графиктиг, бистиргиң база аңгы, бетонщиктериң бир аңгы турган. Ам шуптувус чаңгызы дээш, а чаңгызы шуптузу дээш демниг кады ажылдап тур бис — деп, бетон заводунуң механиги М. Н. Островский чугаалап орар.

Кол сорулга — бетондан кылган 245 метр бедик плотинаны кылырынга ажылды ыпчаар организастаанының таарымчалыын тудугда ажылдап турар кижи бүрүзү эки билир.

Хемниң эң-не ооңум, суу сыык үези—1975 чылдың октябрьда Енисейниң суун бетон кыры-биле агарынче албадаап. А ГЭС-тиң баштайты агрегадын эрткен чылдың декабрьда ажыглалга киирип турда, бойдус күштүг сооғун январь, февраль айларже «сонгаарладып» гидротудугжуларга дузалаан болгай.

Майның баштайғы хүннеринден эгелээш-ле, хонукта 10 муң кубометр бетон кудар ужуралыг, чылда план 1 млн. 450 муң кубометр бетон болгай.

ГЭС-тиң плотиназынче март айда график өзугаар 110 муң кубометр бетон кудар турбуже, үүгле 84-ке чедирген. Январь, февраль айларда ажылга күштүг соок шаптыктаан, плотинада краннар чодишпес турган, а мартта ындыг чылдагаанныр турбаан, транспортчулар, кран башкарыкчылары ажылга үзүктелиишкиннерни болдурбаан, бетон заводу чогуур деңиелге ажылдаан.

Плотинада белен блоктарның чедишпези ажылды четпес организастаанында болгаш «Гидромонтажтың» монтажниктериниң шүшпең ажылдаанындан болган.

Темпини дүргедедиринге технологтуг ажылда шын эвес санаашкыннар шаптыктан турар.

— Бистиң специалистериис бедик дужулгалыг, дериг-херекселдериис чаа, материалдар-даа четчир-дир. Ынчангаш бис ростовчуларның «хожудан турарлар чок ажылдаар» деп эгелээшкинин деткип, ынчаар ажылдаарын күзээр-дир бис. Ынчалзажок бетонну плотинага чамдыкта алыр, чамдыкта албас-тыр. А кайы хирени олар чагыырл. бис ынчаны кылыр болгай бис. Эрткен чылын бистиң эргелел янзы-бүрү чылдагаанардан чедир кылдымаан ажылдардан 600 муң рубльге каражалыг болган. Амгы үеде багай ажылдаары ындынчыг болгай—деп, бетон заводунда «Саянская» ээлчегниң механиги А. П. Уфимцевтиң чугаазы шын.

Ол бүгү ажылдарның түнелинде бурунгаар улуг базым кылдынган. Кол тудуг эргелелинде Фёдор Горбанёвтун, Михаил Мащенконун, Виктор Хмаранның, Юрий Ванчаговтуң мурнакчы бригадалары эрткен чылын 1 кижиге онааштыр ээлчегде бетон кудар планын 14 кубометрге ажырган. А 4 чыл мурнунда ол көргүзүг 4 катан эвээш турган.

ДЕМ КАТТЫШТЫРЫЛГАЗЫНЫҢ АЧЫЗЫНДА

Саян чүгле магалыг каас чараш бойдус чурумалы-биле эвес, а чуртту бүрүңү-биле электрижидериниң ленинчи идеязының символу, делегейниң эң улуг гидростанцияларының бирээзи Саян-Шушенск ГЭС-тиң тудуу-биле база сураглыг. Бүгү-эвилелдиң бо тудуу социалистиг чарышты улам хөгжүдериниң кол хевирлери-биле тудуш холбаалыг: улус ажыл-агыйының кол-кол объектилериниң тудуунда киржип турар коллективтериниң эртем-техниктиг чогаадыкчы дем каттышылгазының чаа, дээштиг хевири моон эгелээн. Ооң эгелекчилери — ленинградчылар, а Саяның гидротудугжулары ону изин-биле деткээн.

СЭКП Красноярск крайкомунуң ийги секретары Л. Г. Сизовка удурткан делегация Нева хемде хоорайга чоокта чаа четкеш келген.

— Ленинградчыларның Саян-Шушенск ГЭС-тиң тудуунче кол кичээнгейни угландырып турары өөрүнчүг. Бистиң тудуувусту ленинградчыларның хүлээлгеинде тускай айыткан, а областың «Ленинградская правда», «Смена» болгаш заводтарның хой тиражтыг солуннары бистиң ажыл-херектериистиң, Саяндан келген чагыгларны Ленинградтың бүдүрүлгелериинде канчаар күүседип турарының дугайын доктаамал парлап турар—деп, ол делегацияның киржикчизи, «Спецгидроэнергомонтаж» эргеделде монтажниктер бригадири В. С. Демиденко чугаалап турар.

Саян-Шушенск ГЭС-тиң тудуунда бо хүннерде ажыл хайнышкынныг. Эрткен чылдың декабрь айда баштайғы гидроагрегатты ажыглалга киирген, а бо чылын ындыг 2 агрегатты ажыглалга киирери планнаттынган.

Плотинаны бедидер талазыбиле ажылдың темпизи тудугда чогуур негелдеге четпес. Январь, февраль айларда соок 40 градус ажып турда, бетон кудары белен эвесле ажыл. А чагыглар чамдыкта чогуур үеличде келбейн баргылаар. Ийги турбинаның ажылчын дугуюн ГЭС-че чүдүрүп чорударын ленинградчылар эрткен чылын саадаткан. Ону Абаканга чедирип келзе-даа, дугуй чүдүрген баржаны Карл кызаазынче эрттирип чадашкан: Енисейниң суу ынчан сыгаан. Ол чугула чүк амга чедир Минусинскиде хевээр. Үшкү гидроагрегатка ындыг саадаткын болбас боор дээрзиниг саянчылар идеген турар.

Саян-Шушенск ГЭС-тиң плотиназы хүнүң-не бедип орар. Ооң баштайғы бетон чагыларын бетонщиктер декабрь айда 140 метр бедиделрин хүлээгеп. Үшкү гидроагрегатты ынчан эптеп болур.

— Куш-ажылды коммунистиг өзу-биле коорүнүң чаа-чаа чижектерин бо тудуг берген. Ленинградтың 28 бүдүрүлгелери Саян-Шушенск ГЭС-тиң тудуулары-биле дем каттыштырып ажылдап турарын бүгү чурт билир — деп, Саян-Шушенск ГЭС-тиң тудуунуң киржикчилериниг СЭКП ТК-ның Чиргине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң чедирген байырында айыткан. Ол чалбыштыг сөстер гидротудугжуларны чаа-чаа ажыл-херектерже кыйгырып турар.

КВАРТАЛДАР КӨВҮДЭЭН

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). Найысылалдың 3-кү болгаш 4-кү микрорайонларының тудугжулары ай санында 5600 ажыг дөрбелчин метр чурттала шөлдерин ажыглалга киирип турарлар. Хоорайның соңгу-барыын кыдыында чурттала бажыңнарының кварталдары дүрген темпилер-биле туттунуп турар. Аңаа 1980 чылда Улан-Баторнуң 50000 ажыг чурттакчылары чаа бажыңнарже көжүп кирер.

Амгы үеде ында беш каът бажыңнар бар болгаш тос база он ийи каът бажыңнарны тудуп эгелей берген. Ол микрорайонларның девиекээринде уруглар садтарын, школаларны, магазиннерни, амыдырал хандырылгазының комбинаттарын таарыштыр турган. Ол тудуг кадрлар кижиэндер өзулуг школа болу берген. Совет специалистер янзы-бүрү тускай эртемнерге 300 ажыг моол оолдарны болгаш кыстарны өөреткен, оларның дөмейлешкек профессияларны шиңгээдип алырынга дузалап турар. Өөредилгениң дээштиг хевири болза интернационалдыг бригадалар болур.

Улан-Баторга чурттала тудуун хогжүдериниг Совет Эвилели улуг дузаны көргүскен. Совет специалистериниң дузазы-биле ол районда бажың тудар улуг комбинатты туда берген. Ону 1980 чылда ажыглалга киргениниң соонда найысылалдың чурттала бажыңнарының фондузун 2—3 катан удаттырар аргалыг болу бээр.

ССРЭ-ниң национал делгелгезинин чедиишкиннери

ЛОНДОН. (СЭТА). Лондонуң «Эрас-Корт» дээр эң улуг делгелге залында ССРЭ-ниң национал делгелгези дөрт хүн дургузунда ажылдап келген. Ол делгелге «Тайбың болгаш кады ажылдажылга дамчыштыр дешилге» деп лозун-биле эртип турар. Совет улустуң чогаадыкчы күш-ажылының болгаш амыдыралының янзы-бүрү талаларын тайылбырлап турар 8 муң ажыг көргүзүг үүлдери ында бар. Делгелге Великобританияның чурттакчыларының улуг сонуургалын болдурган. Глазгодан келген башкының, Йоркстан келген шахтернуң, Манчестерден чолаачының болгаш Брайтондан албан-хаакчының кылган бижиктерин демдеглел дептериниен көрүп болур. Делгелгеге ам 10 муң ажыг көрүкчүлер чораан болгаш оларның хөй кезиинде болалы Лондон чурттуг Ф. Пардестиң бижээн үүлүнде плеттинген: «Мээң көрген үүлүм мээң бодап чораадымдан аңтык болган. Ол делгелге болза маңаа, «Эрас-Кортка», тургузуп турган делгелгелерден артык, өзулуг кайгамчык дедгелге болган. Силериниң чуртуңар дугаймда янзы-бүрү хоп-мегени нецтередин, ооң адын бакырадырын ораладжын турарлар бар болбайн аан, ынчалза-даа оларже сагыш салган хереэ чок. Делгелгениң көргүзүг үүлдериде бүзүрелдин-биле илереттинген силериниң чуртуңарның боттуг үүл-биле оларның пропагандисчи меге бодалдарының аразында нинти үүл чок болгай». «Уттундурбас солун үүл болду. Мен чоокта чаа силериниң чуртуңарга турист болуп чораан мен. Делгелгеге чораап, мен бодумнуң аян-чоруумну катаптаан ышкаш болдум»— деп, делгелгениң көрүкчүлериниң бирээзи У. Скиннер СЭТА-ның корреспондентизи-биле беседазында чугаалаан.

Эртем болгаш техника талазы-биле совет улустуң чедиишкиннери эң-не өндүр-чаагай сорулгага — Черге быжыг тайбыңны хандырарынга, планетаның улустарының арадыгны кайызынга-даа ажыктыг кады ажылдажылганы хөгжүдеринге болгаш наңыралды быжыглаарынга чагыртқан деп, делгелгениң аалчылары онзалап демдеглээннер. «Советтер чурту — тайбың дээш демиселчи. Делгелге Чөөн болгаш Бармын чүктериниң, ооң иштинде ССРЭ-биле Великобританияның аразында бот-боттарын билчирин быжыглаарынга бараан болур дээрзиниг идегээр мен»— деп, Лондон чурттуг Я. Макдональд демдеглелдер дептеринге бижээн. Тайбың бүгү кижилерге херек. Делгелге-биле ам танышкын көргеш. Совет Эвилелиниң тайбыңның идеалдарынга кайы хире ханы бердингениниг база катап бүзүредим деп, халашкан шериг кижи Л. Ханузлл немен каан.

Великобританияның хөрөнгитен болуктериниң органы «Файнэншл таймс» солун делгелгеден репортажынга мынча деп бижээн: «дайынны хүлээн көрбези, тайбыңче чүткүл — делгелгениң кол тематиказы болган».

А. ШАЛЬНЕВ.

СОЦИАЛИСТИГ ЧААРТЫЛГАНЫҢ ОРУУ-БИЛЕ

ЛУАНДА. (СЭТА-ның корр.). Африканы хостаанының хүнүн хамаарышпас Ангола экономиканы дүрген катап тургузар болгаш колониалдыг салгалды ажып эртери дээш, МПЛА—Куш-ажыл партияның I съездиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырып чорудар дээш патриотчу кодүрүүшкүнүн, күш-ажылчы энтузиазмын, улустуң кызымаккай демиселиниң байдалында уткаан.

Хөгжүлдениң социалистиг оруун шилип алгаш, АУР социал-экономиктиг үндезин чаартылгаларны боттандырып чоруда берген. Экономиканың кол адырларында күрүнеиң контролюн тургускан. Банкыларны, транспортту, аар болгаш чиик улетпүрүңү бүдүрүлгелерин, балык тудар компанияларны, кофе плантацияларын национализастаан. Улус ажыл-агыйында планнаашкынны нептередин эгелээн. Көдээде күрүнеиң баштайғы фермалары болгаш бүдүрүлге кооперативтери чедиишкиниг ажылдан турар. Чурттуң төөгүзүнде эң-не баштай бүгү-ниитиниң халас өөредилгезин болгаш чурттачы чонга халас медицина хандырылгазын киргген.

Аныяк республиканың быжыгын тургустунарынга кончут чугула рольду ангола улустуң дайынчы болгаш шылгарңгай авангарды — МПЛА—Куш-ажыл партиязы ойнап турар. Бодунуң идеологтуг үндезинин ыллыр марксизм-ленинизмни чарлаан, ол партия АУР-га улусту демократияны болгаш социализмни тургузарының оруу-биле чорудун, национал чаартылганы боттандырып чорударынче, иштики база даштыкы реакцияның чимэнишкиннериниге ойтур шавыыщкынны бээринче улус массаларны сырый каттыштырып, моөнцеп турар.

Чаа Анголаның быжыгын турарын бүгү делегейде деткээн. АУР-га улут дузаны ССРЭ, Куба болгаш социалистиг өске-даа чурттар көргүзүп турар. СЭКП биле МПЛА—Куш-ажыл партиязының, ССРЭ-биле АУР-нуң аразында акы-дүңмалышкы найыралдың болгаш кады ажылдажылганың харыызаалары хүн келген тудум быжыгып турар. Ол харыызааларның быжыг үндезинин ийи чурттуң аразында найырал болгаш кады ажылдажылга дугайында 1976 чылдың октябрьда ат салган кереэ болур.

В. РАЙКЕРУС.

Интеграцияның орбиталарында

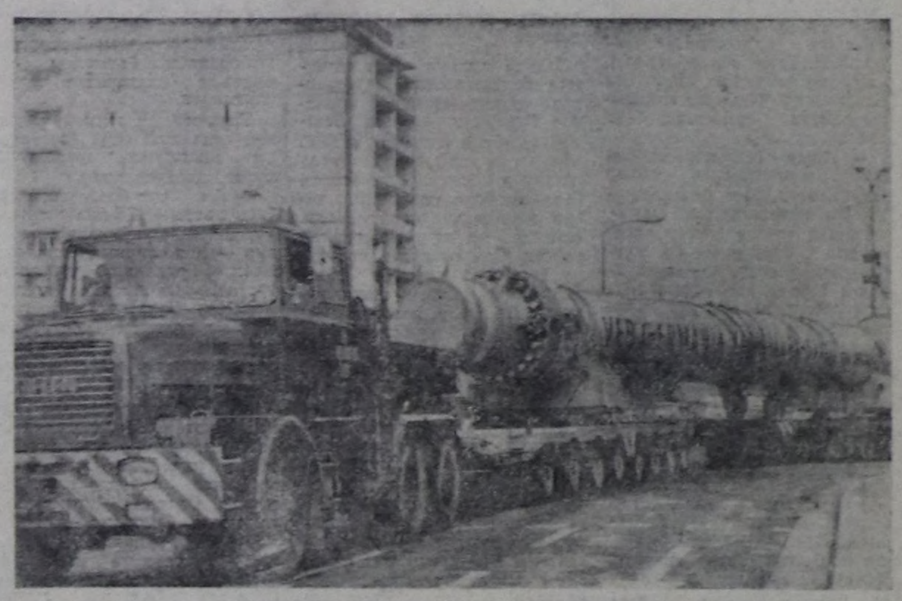

ССРЭ-ниң үлегери-биле социализмниң акы-дүңмалышны чурттарының экономиктиг хөгжүлдезинин үндезининге салдынган планның эгелээшкин кады ажылдажылганың үр хуусаалыг годаргай сорулгаларын ЭДЧ кежигүнү чурттарның ажылдап кылын болгаш боттандырын турары бодунуң улам ыңай хөгжөөн.

ЧУРУКТА: Совет Эвилелинте болгаш социалистиг экономиктиг интеграция талазы-биле бодунуң өске-даа өөрөөрөнге мындыг нефть-химия агрегаттарын ГДР бүдүрүп үндүрүп турар.

АДН — СЭТА-ның фотозу.

ФИНЛЯНДИЯНЫҢ ЧАА ЧАЗАА

ХЕЛЬСИНКИ. (СЭТА). Март 18—19-та болган парламент соңгулдаларының түүнелинде тургускан Финляндия Республиканың чаа чазаның составын албан өзүзу-биле ында чарлаан. Чазаны премьер-министр Мауно Койвисто (ФСДП) баштаан. Ооң составында Финляндияның социал-демократтыг партиязының, Төптүң партиязының, Финляндияның улузунуң Демократтыг эвилелинин, Швед улусчу партияның төлөлекчилери, а ол ышкаш партия кежигүнү эвес бир кижи кирген. Премьер-министриң ораланчызының болгаш иштики херектер министриниң албан дужаалын Эйно Ууситало эзлээн. Даштыкы херектер министринге Пааво Вяюрюнен болгаш камгалал министринге Лассе Эйнле томуйлатканнар.

Парламентиде 200 депутаттың 133 депутады болур хөй кезиинге чаа чазан даянып турар.

ВАЛЬДХАЙМНЫҢ ПАРЛАЛГА КОНФЕРЕНЦИЯЗЫ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Стратегтиг шавар халдаашкынның боо-чепсээн кызыгаарлаар дугайында ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың аразында дугуржуушкун чедип алдынганынга КНО-нуң чиргине секретары Курт Вальдхайм байыр чедирген болгаш ол дугуржуушкун чепсегленишкинни дужуреринин, ылангыя ядролуг боочепсекти эндере бүдүрерин шеглээрниң талазынга депшилгеге идиг бээр боор деп идегелин илергейлээн.

Азия чурттарынга, Совет Эвилелинге, Кипрге болгаш Италияга ай чыгам уламчылаан аян-чоруунлан эзэн келгениниң соонда КНО-нуң штаб-квартиразынга болган парлалга конференциязынга чүве чугаалап тура, ол черлерге бодунуң чугаалажыышкынарының түнелдериниге сеткили ханганын К. Вальдхайм медеглээн. Индий-Кыдатта, Чоокку Чөөн чүкте азы Кипрде дижик — делегей кризистерин таарыштыр шиитпирлээр талазыбиле куженишкиннерге чугула рольду ойнап болур болгаш ойнаар ужурлуг КНО-нуң ажыктыын ол чугаалажыышкынарны база дагын бадыткаан деп, К. Вальдхайм чугаалаан.

Кипрге турци болгаш грек общиналарының төлөлекчилери-биле бодунуң ужуражыышкынын К. Вальдхайм чедишкиниг кылдыр үнелээн. Талалар туруп турар бергелерни ажып эртеринче база оларны таарыштыр шиитпирлээр талазы-биле чугаалажыышкынарны чорударынче политиктиг тура-соруун көргүскеннер деп, ол чугаалаан.

Ханойга болгаш Пекинге болунуң чоразынга хамаарыштыр КНО-нуң чиргине секретары Индий-Кыдатта байдал онза шыңгыы-дыр деп демдеглээн. Вьетнамның болгаш Кыдаттың аразынга чугаалажыышкынарга чүгле кончуг кызыы чүүл чедип алдынган, ол чүл дээрге, туттурганнарны солчур дугайында дугуржулгадыр деп, ол айыткан.

Чоокку Чөөн чүкте байдалче шилчээш, ол девискээрге быжыг тайбыңга харын чүгле бүгүнү хаара туткан таарыштыр шиитпирлээшкин чедирип болур-дур дээрзиниг бодунуң бүзүрелин К. Вальдхайм илергейлээн.

Кыдат хананың иштинде

МИЛИТАРИЗАЦИЯНЫҢ ОРУУ-БИЛЕ

Кыдаттың эң улуг индустриалдыг төвү — Шанхайда чер адааның дериишкиннериниң — аразын түннельдер-биле тудуштурган, бомбадан камгаланыр черлериниң, заводтарның, аалчылар бажыңдарының, магазиннериниң тудуушкунун калбаа-биле чорудун турар деп. Синьхуа агентилел дыңнаткан. Кыдат парлалганың хереченлеп турарындан алырга, ындыг тудугларны бүгү чуртта чорудун турар. Ам Кыдат болза делегейниң чаа дайынының чайлаш чок болурун куженишкиниг пропагандалап турар делегейде кара чаңгыс күрүне болун турар.

Дайынга белеткелди калбаа-биле чорударынче угланыышкынны Кыдатта үр чениң күрүне политиказы кылдыр чарлаан. Ону 1978 чылдың мартта Улус төлөлекчилериниң бүгү кыдат хуралының (ҮТБХ) бирги сессиязынга хүлээп алган конституцияда безин бижээн. ККП ТК-ның даргазы, КҮР-нуң күрүне чөвүлелиниг премьери Хуа Гофэн ол сессияга шуут-ла мынча дээн: «Бистер дайылдажырынга ыяап-ла белен турар ужуралыг бис».

Амгы пекин баштакчылар Мао Цзэдунуңу даштыкы политиктиг угланыышкынын херек кырында бүрүңү-биле салган алган болгаш дайын айтырыларынга ооң идейлиг үзелиниге шынчы болуп хевээр арткан. «Улуг башкарыкчының» кол-кол милитаристиг айтыышкынварын күүседиринче, чуртту дайынга белеткаринин угланыышкынын боттандырарынче, ону милитаристиг күрүне болдурарынче олар салдынын чок чүткүп турар. Ооң-биле кады Пекинниң чаа удуртулгазы, ылаңгыя мурнунда бодун бойлаткан аппараттар аргаларны болгаш лозуңнарны «эде таарыштырарын» ораладжып турар.

КҮР-нуң улус ажыл-агыйын хөгжүдерин херек кырында шериг күүзүн улгаттырарының сорулгаларынга чагыртқы болун турар. Пекинге идип үндүргеп «дорт чаартылганың» лозуңу ындыг «эде таарыштырарының» ораладжыышкыны болун турар. Ол лозуңну боттандырар үеде өске «чаартылгаларга»— кодээ ажыл-агыйны, үлетпүрүү, эртемни болгаш техниканы чаартырынга бодаарга, армияның «чаартылгазынга» илергей-ле куженишкинни салын турар. Экономиканың ажылбүрү адырларының хөгжүлдезин бирги элчегде «дайынга белеткелдің» хереглелдерин хандырар ужуралыг деп, маоистер чаңгыс эвес удаа демдеглеп турган.

Чижээ, ККП ТК-ның даргазының оралакчызы, ҮТБХ-ниң доктаамал комитединиң даргазы Е. Цзяньин «камгалал үлетпүрүнге күчүлүг баазаны тургузар дээш, кан бүдүрериниг куженишкинни салбышаан, үлетпүрүнүң кол-кол адырларын дүргедээшкиниг хөгжүдериниң» эргежок чугулазын айыткан.

Барын чүк парлалгазының медээлериндан алырга, бөгүн Кыдатта эртем шинчилелдериниг көрдүнген капитал салыышкынварының улуг кезээн ядролуг шинчилелдер кылырынга, тодаргайлаарга ядролуг чепсекти сайзырңгайжыдарынга ажыглап турар. ҮТБХ-ниң үстүнде айытқан сессиязында Хуа Гофэн армияны амгы үениң чепсектери-биле куженишкиниг болгаш бүгү талалыг хандырарынче кыйгырган. Ынчаарга ол чүгле кыйгырыг эвестир. Мао Цзэдунуңу өлгениниң соонда дыка хөй ядролуг чазылдырышкынарны кылган. Амгы Кыдатта боо-чепсектиң болгаш дайынчы техниканың ам туруп турар аная хевирлерин-даа сайзырңгайжыдарынче болгаш оларның чаа үлегерлерин тургузарынче улуг кичээнгейни салып турар. КҮР-нуң чылда күрүне бюджединиң ам 40 ажыг хуузу болун турар дорт шериг чаргыдалдарының доктаамал өөрүп турары чогум-на ооң-биле тайылбырлаттынар. Армия-га үндүрер чаргыдалдар келир үеде-даа өзер ужуралыг деп, маоистер медеглеп турар.

Бодунуң шериг күчүзүн дүргеп улгаттырарын бодааш, пекин баштакчылар империалистерниң мурнунга сөгүрүп турган, Барын чүктүң эң чаагы шериг техниказын болгаш технологизын налбаа-биле ажыглаар бодан турар. Кыдат делегациялар Лондонга, Парижже, Стокгольмга, Брюссельге, Римге, Боннга, Токиога барын чораан. Ракета тудуунуң, электрониканың, ужар үүлдүн, танк тудуунуң чаа үүлдериниг одар онза кичээнгейни салып турган. Пекин садын алыкчылар Италияга чораан, «корабль-корабль» болгаш «агаар-агаар» хевириниң ракета чепсээн аажок сонуургаан. Олар дорт ужуп үнер «харриер» дээр англи самолёттарны, «Мираж» дээр француз хыдыкчыларны, «АМХ-30» дээр танкыларны база кончуг сонуургаан. «Вашингтон пост» солунуң дыңнатканындан алырга, танкыга удур «Хож» дээрге ракеталарны Кыдат Франциядан дыка хөйну садып алган боон турар. А өлөөн каш чылдар мурнунда Англиядан садын алганы «Роллс-ройс» фирманың реактивтиг хөделдирикчилерин кыдат бүдүрүлгениң чаа хыдыкчы самолёттарынга ажыглаттынар болун турар.

Шериг хереэнге ажыглаан туруп болур ындыг америк болгаш япон хамааты техниканы-даа Пекин улуу-биле сонуургап турар. Америкага чорааш, кыдат делегациялар «Спиорский» компаниының 30 кижи чедир десантыны иштинге ап чоруп болур хөй санныг вертолёттарын садын алырынга хамаарыштыр чугаалажыышкынарны чоруткулаан. «С-141» дээр шериг-транспорт самолёттарының дугайында чугаалажыышкынарны «Локхид» фирма-биле база кылган.

Америк журнал «Таймның» дыңнатканындан алырга, Барын чүктүң шериг техниказын садын алырынга Кыдат шупту 40 миллиард долларны чарыгдаар бодан турар. Кыдаттың милитаризациялының чугула илерээшкиниериниң бирээзи болза иштилел-политиктиг амыдыралга чепсектиг күштериниң ролюнуң күштелин турары болур. Чижээ, бо чылдың апрельде Пекинге болгаш өске-даа хоорайларга болгулаан болуушкуннар ол дугайын хереченлеп турар. Ынчан армия полиция-биле кады чуртта шериг-бюрократтыг өзу-чурумга удурланып үнген чурттакчы чонну базарынга база киришкен.

ККП ТК-ның болгаш ҮТБХ-ниң составы-даа ол дугайын тодаргайы-биле көргүзүп турар. Ам ККП ТК-ның кежигүнүриниң 45 хуузу — шериг кижилер, Политбюрода — барык-ла 60 хуузу болун турар. Төп Комитетти херек кырында алырга, чуртуң амыдыралының болгаш ажыл-чорудулгазының барыкла бүгү талаларын контроль-дан турар армияның дээргилериниң эрге-ажыктарын илередип турар орган болу берген. Улус төлөлекчилериниң бүгү-кыдат хуралының — күрүвениң хоойлу үндүрер дээди органының амгы составын ап көөр болза, ооң депутаттарының 14 хуузу армияны төлөлеп турар. «Политиктиг амыдыралдан армияны чайладыр сорулга-биле шыңгыы хемчеглерни алырын болгаш тодаргай күштер армияның дузазы-биле эргечагырганы эжелеп алырын ындыг язы шаптыктаарын» өөгеп турар угуулга бижик апрельдиң тоңчуузунде Пекинге кеступ келгени ынчангаш таварылга эвес-тир.

Бодунуң эжелекчи, тергиндекчи эчис сорулгаларын боттандырары-биле Пекин делегейниң дүшкүүрлүг чоруун улам күштелдирериниче чүткүп турар. Чавырлыышкын дээш демиселдя чорудун турар социалистиг дем каттыштырылгазының, амгы үениң революциялыг, хосталгалыг күштериниң турыштарын кошкадыр дээш, Пекин кандыг-даа аргаларны ажыглап турар. А НАТО-нуң шериг чепсектерин алыр дээш, Кыдаттың чагырыкчылары ССРЭ-ге болгаш социалистиг өске-даа чурттарга боттарының өөгөттөрин Барыын чүктүң мурнунга кандыг-даа янзы чарлап, чепсегленишкиннерни эндере бүдүрерин улам-на күштелдирер дээш туржун турар.

Кыдат удуртукчулар кожазы нүүрүнелериниң девискээринче шуут халдаарындан-даа чалданмайн турар. Вьетнам Социалистиг Республикага удур чоокта чаагы кыдат агрессия ол дугайын чугаалап турар. 1950 чылда ат салган найырал, эвилел болгаш боттодунга дузалажылга дугайында совет-кыдат көрөөнин күштүг болур хуусаалын уэатнас дээн Пекиниң шиитпири-даа тайбыңны болгаш делегейниң айыл чок чоруун быжыглаарынче угланган бүгү-ле үүлдерге Пекиниң өөгөттөниниң дугайын хереченлеп турар.

Кыдатты социалистиг чурт деп адап турар КҮР-нуң баштакчылары херек кырында тергиндекчи чүткүлер-биле, делегей капитализми-биле чоокшуланышкын-биле тодаргайлаттынып турар политиктиг угланышкынны чорудун турар. Пекин тайбыңныг, социализмниң болгаш национал хосталгаларынче хөгөөн өөгөттөн турушче шилчээш, империализмниң дорт дузалакчызы болу берген.

М. ЯКОВЛЕВ.

(СЭТА).

ЫРЫДА КИРГЕН

Чылдар болгаш кижилер

(Төнчүү. Эгези № 122 «Шында»).

II.

Алдарлыг ажылчын ангының хүрээлеңинге кирип, «Элегес» күрэкономга (амды С. К. Тока аттыг совхоз) ажылдап эгелээни Кара-оол Сандакович Чавыдактың амыдыралынга эргилделиг үе болган.

— Кижи бодунуң аас-нөжинин күш-ажылдан тывар дээр болгай. Мен бодаарымга Тывага коллективтиг ажылагыйның эгезин салган черлериң бирээзи — бо күрэкономга келгеш, амыдыралга ёзулуг аас-кежиин тып, бүгү назынын дургузунда чарылбаанын мергежилди чедип алган мен — деп, ол чугаалаар. Кара-оол Сандакович маңаа баштай аар-саар ажылдар кылып, тараа тарыжып, ону суггаржып, сиген кесчип, ажыл-ишче чоорту-ла шыныгып кирип эгелээн.

Аңгы-аңгы черлерден келген орус, тыва, хакас, татар оолдар, кыстар-биле аралажып, таныжып, ажылдаарын, ону суггаржып, сиген кесчип, ажыл-ишче чоорту-ла шыныгып кирип эгелээн. Ооң теоретиктиг талазын конторага өөренгеш, кезектерин адырып, эптээриниң база үзеп, чаарының дугайын даштыгаа соок кажаа иштинге сайгарып, ооң соонда ажык төлге ону чорудуп өөренип турган. Чамдыкта демир-дести тударга холдарны «изиңнедир» хаарып, чилигни ажыңнадып кээр, ооң аңгыда идик, хеп үске борашкаш, шуут-ла карарып, кылайын каар. Ынчан амгы үеним дег өөредилге кабинеттери, улуг делгем мастерскаялар кайда боор. Чавыдак-биле кады кирген аныяк ардың чамдыктары ындыг бергелерге шыдаашпайн, баштайгы айларда-ла аалдарынче чоруй баргылаан.

Кара-оол Чавыдак болгаш ооң өске каш өөрү бергелерни шыдажып эртпишаан, курсту доозупканнар.

— Ам үүү боор оолдар, «кан аатты—ЧТЗ-ни» эзертеп, чүгеннээш, мунушканыңар бодур — деп оларның башкызы Иван Грудинин чугаалап турган. Ол частан эгелеп Кара-оол Сандакович Элегестиң делгем хөвуларын дадаазынналдыр чардырып, чаагай дүжүттү өстүржүп келгеш.

Бот-боттарынга аажок дөмей баштарының сарыг дүктери дыдыраш, делгем хөректерлиг, узун ийи аныяк орус ер маңаа ол үеде ажылдап турган. Оларның бирээзи Чавыдактың башкызы — механик Иван Грудинин, а өскеэзи — суггарылга инженери — Константин Глушков дээр. Кара-оол Чавыдак ажылжының аайы-биле аажок өөнүктежи берген. Чоорту-ла олар-биле ылдык чокка орусгыда

Оларның чамдыктары:
Танышпасты таныштырган
Тараа тарыыр Элегести,
Көрүшпести көрүштүрген
Көже тарыыр Элегести...

суг-суг дигилээш, бадырыгылаптар.

Маңаа көшкүн арат кижиниң бодаваанын-даа, көрбээнидаа машина-техника эвээшдаа бол, кээп эгелээн. Баштай аът-биле сөөртүп алгаш, ийи кижи ажылдаар, тараа кестирер жаткалар, удаваанда беш аът-биле сөөртүп, тараа кестирер, сноопту боду баглаар ындыг машиналар келген. Ооң сөөлүнде чоорту-ла тоолчургу күштүг тракторлар, 26 кижи ажылдаар тараа бастырар машина (молотилка), трактор-биле сөөртүп, тараа ажаар комбайннар чедип келгилээн.

Кыштың ковчуг чыккылама соогу-биле кады 1933 чылда «Элегес» күрэкономга трактористер курузунуң өөредилгезин эгелээн. Ооң теоретиктиг талазын конторага өөренгеш, кезектерин адырып, эптээриниң база үзеп, чаарының дугайын даштыгаа соок кажаа иштинге сайгарып, ооң соонда ажык төлге ону чорудуп өөренип турган. Чамдыкта демир-дести тударга холдарны «изиңнедир» хаарып, чилигни ажыңнадып кээр, ооң аңгыда ийик, хеп үске борашкаш, шуут-ла карарып, кылайын каар. Ынчан амгы үеним дег өөредилге кабинеттери, улуг делгем мастерскаялар кайда боор. Чавыдак-биле кады кирген аныяк ардың чамдыктары ындыг бергелерге шыдаашпайн, баштайгы айларда-ла аалдарынче чоруй баргылаан.

Кара-оол Чавыдак болгаш ооң өске каш өөрү бергелерни шыдажып эртпишаан, курсту доозупканнар.

— Ам үүү боор оолдар, «кан аатты—ЧТЗ-ни» эзертеп, чүгеннээш, мунушканыңар бодур — деп оларның башкызы Иван Грудинин чугаалап турган. Ол частан эгелеп Кара-оол Сандакович Элегестиң делгем хөвуларын дадаазынналдыр чардырып, чаагай дүжүттү өстүржүп келгеш.

Трактористиң ажылы шагүеним дөрт эдлүзүнде соксаар эвес. Чавыдак чазын тараа тарыжар, чер аңдарар, чайладыр ол тарааны суггаржып, күзүн ону трактор-биле сөөртүп, «Сталинец» деп комбайн-биле ажаап бастыржып, кыжын техника септээр турган. Чазын, күзүн Элегес ховузунга чамдыкта хат-дүвү болу бергенде амыр эвес: довурак-доозунну дээрже дүндүүштелдир бөөлдеп үндүрүп, үүү-даа көзүлбестеп, карак-кулакты тап чугаалажыптар апарган, а олары тывалап база шору чугаалаар турган. Ол-ла инженерлерден машина-техниканың «илби-шидиэниниң» чажыдын ол улам хандыр өөренип апкан.

— Аныяк-даа бол, ынчан олар кайызы-даа ковчуг чаагай сеткилдиг, ажыл дээнде онза тура-соруктуг, карак кызыл эштер чүве. Оларның удуртулгаары-биле аңаа тараажылар хөй эвес хемчээлдиг суггаттыг черлерге тараа тараап, ууттунмас дүжүттү ап турдувус. Ону күзүн ажааган соонда бичии аңмаарларга урарга сыңмаска, шоодайлааш, ховуга кыры шывыглыг кажаа иштинге тейлендир оваалап каар турган бис— деп, К. С. Чавыдак сактып чугаалап олурар.

Алдарлыг механизатор амыдыралының хөй нуруузун көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинге, аңаа механизаторлар белеткээринге бараалгаткан. Байлак дуржулгалыг, мергежилдиг организакчы коммунист Элегеске хөй чыл ажылдаан соонда, партия организациязы ону көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң чугула участокторынче чорудуп турган. Дөртен чылдарны сөөлүүредир ынчаны Чадаанаңың дуржулга станциязынга, Кызыл-Мажалыктың машина-трактор станциязынга, а ооң соонда ол-ла районда «Большевик» колхозтуң даргазынга ажылдап, Кызыл районунга механизаторлар белеткээр курска башкылап ажылдаан.

— Кая-даа, кандыг-даа ажылга чораан, чонга төлептиг бараан болурун бодумнуң эчис сорулгам кылдыр санап чоруур мен. Оон аңгыда аныяк кижилерни механизаторнуң нарын, берге мергежилинге өөредип, чаңчыктырарын база бир кол хүлээлгем кыдыр бодап чораан мен— деп, ол чугаалап турар. Аңгыаңгы районнарда хоочун-даа, аныяк-даа ийи чүс ажыг механизаторлар ам ону «башкым, дагдыныкчым» деп чаагай сеткил-биле чугаалап чоруур.

Кижи ак сеткилдиг күш-ажылы-биле чон бүгүдениң хүндүткелин чедип алыр болгай. К. С. Чавыдак ССРЭ-ниң болгаш Тыва АССР-ниң Дээди Советтериниң депутадынга аңгы-аңгы чылдарда сонгудуп, эрге-чагырганың дээди органнарынга төрээн чонун төлөлеп-даа чораан. Хүндүлелдиг болгаш байырлалдың хүннеринде Ленин орденин баштадыр хөй хавыяаларын костюмунуң хөрээнге кадаап, ол базыттарга база-ла дыка соруктуг...

Узун эвес дурт-сынныг, шала арганызмаар, бажының дүгү агара берген кижи ковчуг эрте совхоз конторазынче далаштыг базыптар. Ол дээрге РСФСР-ниң база Тыва АССР-ниң алдарлыг механизатору Кара-оол Сандакович Чавыдак-тыр. 1964 чылдан эгелээш, сөөлгү он ажыг чылда ол бодунуң төрээн чери — Чөөн-Хемчикте СЭКП-ниң XXII съездиан аттыг совхозка инженерлеп, механиктеп ажылдааш, персоналдыг пенсияже үнген, ам 65-тиг. Ынчалзажок ам-даа ажылдавышаан, совхозта хаырлаанның диспетчери болгаш профсовилелиниң ажылчын комитединиң даргазы.

Бис ооң-биле конторага чугаалажып олурувуста, совхоз директору Тимофей Күзечиевич Бичен-ол кирип келгеш:

— Назынының хөй нуруузун ниитиниң херазынге, күш-ажылга бараан болдурган Кара-оол Сандакович ышкаш кижилер аддар сураглыг-даа боор-дур. Ажыл-херек дээнде мооң-биле белен-селен аныяктар бырашпас болдур ийин. Арын-ыырайын көр-даан, ам-даа оолдарзыг хевээр — деп баштакташтылады.

С. ШОЙГУ.

Кажык адып

Кажык адары — тыва чоннуң национал оюн хевири. Ону шаанда чон солун оюн кылып, аңаа маргылдааны кылып чораан. Ынчалза-даа ол чараш оюнувус чоорту чидип бар чыдарынга сеткилим хомудап чоруур кижи мен. А кажык адып ойнаары янзы-бүрү хевирлиг болур. Ырак, чоок хемчээлдерге адары, аът чарыштырары, дөрт үүзүн мал тургузуп, кажык тыртып ойнаары дээш оон-даа хөй.

Улустуң аас чогаалын аныяк өскенге дамчыдып берип чоруурувус эки-дир. Ынчалза-даа кажык адар солун оюнувусту аныяк өскенге дамчыдар, өөредир ажыл чоруттунмайн турары четпес.

Бистиң Жданов аттыг совхозка кажык адарының маргылдаалары эртип тургулаан. Ам ол маргылдааларны эрттиржир болгаш аңаа сонуургалдыг кижилер база ховартаан. Чүгле кажык адары эвес, а өске-даа тыва национал оюннарны диргизип, аныяк өскенге дамчыдып, өөредири коммунистиг кижизидилгениң бир кол айтырыгларының биреэзи. Ынчангаш бо дугайында өскеда эш-аарнуң санал-оналын солун-сеткүүл дамчыштыр дыңнаксаар кижи мен.

Х. ИДАМ-ООЛ.

АНЫЯК ГЕОЛОГТАР

Республиканың школаларында профессия угланыышкынныг белгүмнерниң саны сөөлгү чылдарда улам көвүдээн. Мооң мурнунда чылдарда аныяк туристерниң, школачы лесничийлериң белгүмнериниң болгаш командаларының кежигүннери чыл санында-ла чыглып, боттарының билиг-мергежилиниң талазы-биле маргылдааларны болгаш конкурстарны эрттирип келгеннер. Чоокта чаа республика найысылалыңдан ырак эвес Вавилин мугулдурунга республиканың аныяк геологтарының эзлчеглиг слёду болган. Аңаа республиканың бүгү районнарының болгаш Кызылдың школаларының төлөлекчилери шуптузу бүдүн чартык чүс хире кижи тус-тус команда бооп алгаш киришкеннер.

Слёттүң программазында геологтуг дилээшкиннер, маршруттар эртери, породаларны тодарадыры дээш эллээн каш негелделер кирип турар.

Аныяк геологтарның слёдүнүң түгүн эрткен чылдың тиилекчизи — чалыы назынның хоорайы Ак-Довурак школазының командазының төлөлекчилери көдүрген.

Бо чылдың слёдүнүң негелделери эрткен чылдыңдан артык шыңгыы болган. Ынчалза-даа Бии-Хем районнуң төлөлекчилери боттарының эки белеткенгенин бадыткап, бирги черни чаалап алыр аргалыг болган. Ийигизинде —эрткен чылдың тиилекчилери — ак-довураичылар. Өске районнарның аныяк геологтары база-ла боттарының чедишкининн көргүзүп, багай эвес түңнелдерлиг болган. Аныяк геологтар боттарының слёдунга эки белеткенгенин жюриниң кежигүннери демдеглээн. Слёттүң тиилекчилеринге өртектиг белектерни болгаш дипломнарны тывыскан. Жюриниң шиитпирин ёзугаар келир чылдың слёдун база-ла Вавилин мугулдурунга эрттирер дээн.

ЧУРУКТА: маргылдааның бирги черин алган Бии-Хем районнуң командазынга кол судья геолог М. С. Анастасиевтиң шаңналдарны — геологтуң масказын болгаш өртектиг белектерни тыпсып турары.

В. САФОНОВТУҢ фотозу.

ДЫЛ КЕЖЭЭЗИ

Башкы институдумуң каас-чараш шиметтикген улуг залыңга хөй кижи чыглып келген. Олар арасында алар хөөрежип каап, сценадан карак салбайн ында торгу көжезениң ажыгтынарын четтикпейн манап органнар.

Бо болза чылдың-на чаңчыл ёзугаар эртип турар орус дыл кежээзиниң эгелээрин маңаан студентилер болгаш башкылар-дыр. Кежээни филология факультединиң доозукчузу Сергей Аракчаа ажыдып, орус дыл дугайында кыска чугаа кылган. Сценаның эллери, дөртү күрсчулар Алефтина Донгак-биле Надежда Базыраа орус дылдың улуг чажыттарын шинчилеп, чартык ай бурунгаар чарлаан лингвистиз олимпиадага чедишкиниз киришкен студентилерни мактап адаан. Орус дыл теориязының талазы-биле ең быжыг билиин көргүскеш, бирги курсчу Антон Кужугет бирги черни чаалап алган. Ийиги черни ийиги курстан Надежда Белекова, Нина Букина, үшкүзүн база-ла бирги курсчу Светлана Куулар эллээн. Олимпиадага ниити бирги черни бир дугаар курстуң ийиги бөлүү, өскелерни мурнуунче киирбейн ап үнген дет түңнээн. Тиилекчилерни өртектиг белектер-биле шаңнап мактаан.

Дыл, литература факультединиң студент оолдар, кыстарының белеткээш көрүкчүлерге бараалгаткан концерти көрүксенчиг, солун болган. Ылаңдыг Африка танцызын, «Грамматиканың кадыны» деп сценажыдылганы, орус дылдың бүгү адырларынга турасхаткан монтажты көрүкчүлер магадап, сонуургап көргеннер.

Темактиктиг кежээ катыг-хөг, оюн-баштак-биле эрткен.

В. ХОМУШКУ,
студент.

СПОРТ • СПОРТ • СПОРТ

«АЗИЯ ТӨВҮ» ШАҢНАЛ ДЭЭШ

Бии-Хем биле Каа-Хемниң каттышкан белдиринде, күчүлүг Улуг-Хемниң эринде—Азия диптаң географтыг төвүн илередип көргүскен турасхаал бар. Ак-көк хемнерлиг, хүндүлээчел чоннуг тыва черниң найысылалынга өске черлерден-даа, республиканың аңгы-аңгы булуңнарындан-даа келген аалчылар ол турасхаалды барып көөрү чаңчыл апарган.

Улуг-Хемниң эринин каастан хаажылаан найысылал Кызылга чылдың-на эртер хостуг хүрешке Бүгү-эвилел маргылдаазын «Азия төвү» шаңнал дээш деп адааны аваа эвес. Бо шаңнал дээш хостуг хүреш маргылдаазын 1972 чылдан тура эрттирип эгелээн. Ол баштайгы чылдарда республика хемчээлдиг турган. Ооң соонда аңаа Сибирьниң улуг-улуг хоорайларының спортчулары киржип эгелээн. А эрткен чылдан эгелээш, ону Бүгү-эвилел маргылдаазы кылдыр ССРЭ-ниң Спорт комитеди бадылаан. Ол чорук хостуг хүрешти Тывага моон-даа ыцай сайзырадырынга ковчуг улуг идигни бээри чугаажок.

Бо чылын хостуг хүрешке «Азия төвү» шаңнал дээш Бүгү-эвилел маргылдаазы июнь 1—3-те Кызылда Совет Тываның 5 чылы аттыг стадионга болуп эртер. Ол улуг маргылдаага Тываның мөгелери кайы хире белеткенин турарын чугаалап бээрин команданың улуг тренери, хостуг хүрешке ССРЭ-ниң спорт мастери Оргелээр Ондардан бистиң корреспондентивис дилээн.

— Маргылдаа мооң мурнунда чылдарда эртип турганыңдан чүүү-биле онзагай ылгалыр ирги?

— Бо чылдан эгелээш, «Азия төвү» шаңнал дээш маргылдааның 48-тен 74 килограммга чедир деңгеге шаңналдыг черлерни алган спортчуларга ССРЭ-ниң спорт мастериниң хүндүлүг адын тыпсыр. Ынчангаш эвилелдешкен республикаларның, крайларның, областарның аңаа киржир командаларының саны эрткен чылга турганындан ийи катап көвүдээр. Ынчангаш Совет Тываның 5 чылы аттыг стадионнуң ногаан төлүнге чаткан хевис кырынга спортчу демисел ковчуг чидиг болуру чугаажок.

—Ол улуг маргылдаага бистиң республиканың шилиндек командазы чүү хире белеткенгенил?

— Бүгү-эвилел маргылдаазынга киржир ең шыырак мөгелериниң белеткелиг майның 8-тен эгелеливис. Ынчаарга аңаа хүрежир мөгелерге бүгү таарымчалыг байдалдарны тургускан. Олар белеткел үеэинде «Мөңгүлек» гостиницазында чурттап, маргылдаага бүгү талалыг белеткенин турар. Белеткел үеэинде улуг кичээнгейни мөгелериниң күшдамыр сайзыралынче салып турар бис. А ынчаарга оларның бүгү тала-биле ниити белеткели черле багай эвес.

— Команданың составында кымнар кирген ирги?

— Ам болуп эртер маргылдаага бистиң республикадан 40 хире ең шилиндек мөгелер киржир. Оларның аразында ССРЭ-ниң спорт мастери 6, мастерге кандидат 14 кижи, а артканнары бирги разрядтың мөгелери. Бис бо улуг маргылдаага аныяк мөгелерни хөй-биле киириштирип турар бис. Чүге дээрге шак ындыг маргылдаалар оларның аргадуржулгазын белидиринге ковчуг ажыктыг. Бистиң мөгелеривис ам болур маргылдаага чедишкиниг киржип, деңгеи бүрүзүнге шаңналдыг черни алыр дээш бүгү күзүн салырлар.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТА: Тываның шилиндек командазының ең шыырак спортчуларының биреэзи, самбога спорт мастери Иван Хураган белеткел үеэинде.

МИЛЛИОННУГ ХООРАЙ

ПЕРМЬ. (СЭТА-ның корр. А. Киприянов). Машина кылыр В. И. Ленин аттыг заводтуң ажылдакчылары Любовь болгаш Борис Алалыкиниңнериниң, «Пермнефтеоргсинтез» каттыжыышкынның ажылдакчылары Светлана болгаш Виктор Маланухиниңнериниң өтбүлезинден оолдарның, ажылчыннар Надежда болгаш Владимир Пономаревтарның өтбүлезинге кыс урутунуң төрүттүнгени чүгле ол өт-бүлелерниң байырлалы эвес, а бүгү хоорайга турасхаалдыг болуушкун болу берген. Ол бичии чаштарның көстүп келгени-биле Пермь хоорайның чурттакчыларының саны бир миллион кижи чеде берген.

Үлетүрнүң, эртемниң болгаш культураның улуг төвү апарган ол эрте-буруцгу хоорай калбарбышаан, улам аныяксыр турар. Совет эрге-чагырганың чыдарында аңаа мотор, судно кыдыр, электротехника, нефть-химия дээн ышкаш, үлетүрнүң чаа адырлары тургустунган. Пермьде— чеди дээди өөредилге чери, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Уралда эртем төвүнүң эллээн каш шинчилел черлери бар. Ооң картазында чаа-чаа микрорайоннар тургустунган— чүгле бо беш чылдың эгезинден бээр безин бир миллион дөрбелчин метр ажыг чурттала бажыңнары туттунган.

ӨӨРЕНИРИН КҮЗЭЭННЕРГЕ

1979—1980 өөредилге чылында дараазында салбырларга өөреникчилер хүлээп алырын КЫЗЫЛДЫҢ ПЕДАГОГИКА УЧИЛИЩЕЗИ чарлап тур:

1. Школа-пионер салбыры (орус, тыва). 8 класс доосканнар 3 чыл 10 ай, ортумак эртемниглер 2 чыл 10 ай өөренир.

2. Школа назыны четпээннериниң салбыры (орус, тыва). 8 класс доосканнар 3 чыл 6 ай, ортумак эртемниглер 1 чыл 10 ай өөренир.

3. Күш-ажылчы өөредилге салбыры. Ортумак эртемниглерни хүлээп алыр, өөренир хуусаазы 1 чыл 10 ай.

Хүлээп алырының негелделери ортумак тускай өөредилге черлери-биле дөмей.

Шилип алган тускай эртемин айыткаш, директорга бижээн билдириишкинге дараазында документилерни кожар: сес чыл болгаш ортумак эртемниң дугайында документ (боду-биле), № 286 майык өзугаар эмчи шынзылгазы, кадрлар килдизинин начальнигинин азы бүдүрүлгенин, школаның удуртукчуларының шынзытканы күш-ажыл дептериниң ушта бижилге, 3×4 см хемчээлдиг 6 фото-чурук, ада-иелериниң чурттап турар черинден шынзылга, өг-бүле байдалының дугайында шынзылга, характеристика, төрүттүнгениниң дугайында херечилелди азы паспортту боду эккеп көргүзер.

Сес чыл эртемниглер орус дылга (диктант), математикага (аас-биле) киреринин шылгалдазын дужаар, ортумак эртемниглер орус дылга болгаш литературага (сочинение), математикага (аас-биле) киреринин шылгалдазын дужааганының соонда школа-пионер, школа назыны четпээннериниң, күш-ажылы садбырының 2-ги курузунга кирер. Школа-пионер болгаш школа назыны четпээннериниң салбырынга кирерлериниң музыкага мергежилдиин хынаар.

Билдириишкиннерни июнь 1-ден июль 31-ге чедир хүлээп алыр, киреринин шылгалдаларын август 1-ден 20-ге чедир чорудар. Киир санаары август 21-ден 24-ке чедир болур. Училищеге киргеннерни ниити үеэзинге стипендия-биле хандырар. 18 хар чедир өскүстерни, а ол ышкаш тыва национал дыр хөй уругларлыг совхозтар ажылчыннарының уругларын күрүпеник долу хандырылгазынга өг-бүлезинин материалдыг байдалының дугайында шынзылганы көргүзерге хүлээп алыр.

Училищениң адреси: Кызыл хоорай, Колхоз кудумчузу, 56. Телефон 2-35-74.

АК-ДОВУРАК ХООРАЙНЫҢ ОРТУМАК № 3 ПРОФТЕХУЧИЛИЩЕЗИ дараазында тускай эртемнерге үш чыл хуусаалыг өөредири-биле өөреникчилер чыып алыр. Тускай эртемнери: автокрановщиктер, септекчи электромонтёрлар, газоэлектриканнакчылары, арыглал дериг-херекселлериниң машинист-операторлары, касса аппаратураларының садыгжы-операторлары. 8 класс доосканнар, 15 хардан өрү назылыг оолдар болгаш кыстарны хүлээп алыр.

Чыл болгаш ийи чыл хуусаалыг өөредилгеге дараазында тускай эртемнерге өөредир: экскаватор машиниин, арыглал дериг-херекселлериниң машинист-лаборантылары, газоэлектриканнакчылары, септекчи электромонтёрлар. 9—10 класс эртемниг 16 хардыг болгаш оон өрү назылыг оолдарны болгаш кыстарны хүлээп алыр. Үш чыл хуусаалыг өөредилгеге киргеннер доозуп тура быыкан билигиниң аттестадын, училищени доосканының дугайында дипломну алырлар.

Училищеде өөредилге болгаш удуур корпустар, өөредилге будурулге мастерскаялары бар.

Айтырыгларны дараазында адресче чорудар: Ак-Довурак хоорай, хоорайның ортумак № 3 профтехучилищезин, хүлээп алыр комиссия.

Телевидение

МАЙ 29-ТА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

10.00 — «Ye». Информастыг программа. 10.40 — Эртенги гимнастика. 11.05 — «Шуптуза чаңгызы дээш, чаңгызы шуптузу дээш». Ленинградтан дамчыдылга. 11.45 —«Он үш». Уран-чечен фильм. 13.05 —Медээлер. 13.10—16.00 — Чапсар. 16.00 — Медээлер. 16.20 —Документалдыг фильмнер программазы: «Гагра—Пицунда», «Аржаан сугуг крайда», «Ак-көк шивилер чуртунда». 17.15 — «А. С. Пушкин театры». 1-ги дамчыдылга. 18.00 — «Чайгы күн ажылчы семестр эгелээн».

КЫЗЫЛДАН

19.00 — Телемедээлер. 19.10 — «КАИ экраны». Дамчыдылга. 19.25—Телемедээлер. 19.40 —«Бот-тывынгыр сценада амгы үеним кижизиниң овуррхевири». Дамчыдылга.

МОСКВАДАН

20.15 — Бүгүн делегейде. 20.40 — «Кижи болгаш хоойлу». Дамчыдылганы юридиктиг эртемнериниң доктору В. М. Савицкий чорудар. 21.10— «Кады — найыралдыг өг-бүле». Музыкалыг программа. 21.40 — Киноэпопея: «Адаччурттуң Улуг даймны». 7-ги фильм — «Сталинград камгалалы». 22.30 — «Ye». Информастыг программа. 23.05 — Делегейниң уруглар чылынга. «Улуг кижилерге хынаалда ажыл». 2-ги дамчыдылга. 23.35—00.45—«Музыка болгаш амыдырал». Тележурнал Төнгенде — медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

19.00—Литва ССР-ниң оркестриниң концерти. Дирижеру—Литва ССР-ниң улустуң артизи С. Сондецкис. 19.30— «Эртемниң чедишкиннери». 20.00 —«Чурук бүрүзүнде — хүн».

КЫЗЫЛДАН

20.15—Чарладдар. 20.20 — 21.25—«Дан бажыңга чедир бир шак бурунгаар». Телешин. 2-ги серизы.

агаар

Бүгүн республикага көжүп турар булуттаар, чамдык черлерге дымырадыр чаар. Соңгу-барыын чүк угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 9—14 метр чедер. Агаар 17—22, чамдык районнарга 7—12 градус чылыыр.

Кызылга кезек булуттаар, онзагай өскерлиишкин болбас. Хаттың дүргени секундада 9—14 метр чедер. Агаарның температураза хүндүс 17—19, дүне 4—6 градус чылыг болур.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

МАЙ 29-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Эргелде» 10.30, 12.30, 14.30, 16.30, 18.30, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Мультчыынды» 9.40, 11.00, «Кызыгаар болгаш уе» 14.10, «Инкассаторнуң сумказы» 16.50, 18.40, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Чекпениң изи» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Моңге чорук-туң демдээ» 12.00 «Тенмээн ыры» 14.00, 17.00, 20.00 шактарда.

«ЧАЙГЫ»: «Өндүр чаагай» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

1962 чылдың октябрь 31-де Кызылда педагогика институдунуң Наталья Кыргысовна Арган-оолга тывыскан № 581318 дугаарлыг диплому читкен, ону ам күш чок деп саналр.

Редакциянның адреси: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажыңы № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң орлакчыларының 2-35-24, 2-31-75, харысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийже амыдырал болгаш совет тургузуг киллистериниң 2-37-13, пропагандаа киллизиниң 2-31-75, культура киллизиниң 2-23-54, өдөө ажыл-агый киллизиниң 2-21-47, үлетүр киллизиниң 2-22-64, чагаа киллизиниң 2-41-27, информация киллизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн баргаанда 2-32-75 телефонче болгаар.

Тираж 16555. Чагыг 1027.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүдениниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының галазы-биле эргелениниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажыңы № 1). ТС—00843